

naše planine

3-4 1966

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

»The Mountains«
Review of the Alpine Association of Croatia
»Nos Montagnes«
Revue de la Fédération Alpine Croate
»Le nostre Montagne«
Rivista della Federazione Alpina Croata
»Unsere Berge«
Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

Izдавач: Planinarski savez Hrvatske,
Zagreb, Gajeva 2a

Redakcijski odbor: Arh Lota, dipl. ing. kemijske; Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božićević Srećko, dipl. ing. geologije i Pražić dr Mihajlo, sveuč. profesor

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak, Zagreb, Cesarčeva 5 II.

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata za pojedince iznosi 1000 dinara, a za kolektive i ustanove 1200 dinara. Cijena pojedinom dvobroju 200 dinara. Pretplate se šalju čekom na Planinarski savez Hrvatske, Zagreb (za »Naše planine«) na tekući račun 3071-8-231. Tisk: Radionice Grafičkog školskog centra Zagreb.

GOD. XVIII MART—APRIL 1966 BR. 3-4
SADRŽAJ

Prof. dr Fran Kušan: Biokovo	49
Vlado Oštarić: Jedna jesenska šetnja	55
Tomislav Jagačić: U dolini Škrčkih jezera	57
Drago Pavličević: Jama Vrtlina na Velebitu	61
Uzeir Beširović: Crvanj planina	63
Osnovan savjet za zaštitu prirode Hrvatske	66
Antun Filipčić: Lionel Terray	67
Lionel Terray: Drama u sjevernoj stijeni Eigera	69
Prof. dr Mihajlo Pražić: Lionel Terray, osvajač beskorisnoga	71
Ing. Ante Premužić: Nekad bilo — sad se spominjalo	73
Stipe Vrdoljak: Marijan Petrošić	77
Prof. dr Mihajlo Pražić: Motorizacija i planinarstvo	79
Tomislav Jagačić: Planinarstvo u novim uvjetima	85
Rad međunarodne planinarske unije	87
Vijesti	89

Prof. dr FRAN KUŠAN, Zagreb

Biokovo

*Iz neobjavljenog
»Vodiča po Biokovu«*

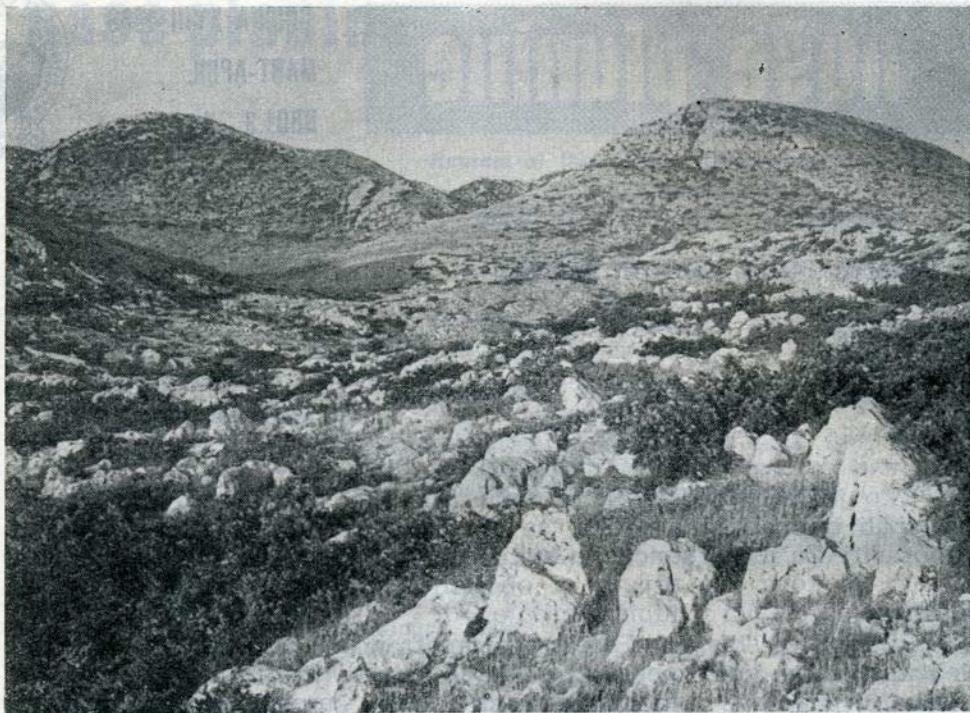
Tko je samo jedanput, za večernjih sati, promatrao Biokovo sa najbližih dalmatinskih otoka, sa Brača i Hvara, taj ga neće nikada zaboraviti. Za niska sunca i u sumraku, promijenit će ionako slikovita silueta Biokova sve nijanse u obojenju, od boje žeženog bakra do tamnosivog plavila i ljubičaste boje.

Lijepo je i slikovito Biokovo promatrano iz daleka, no ono je još veličanstvenije, još impozantnije kada mu se približimo bilo s koje strane, a pogotovo s mora. Ogromni i strmi kameni masiv upravo će zaprijetiti da se sruši na nas, na ono zeleno i brojnim naseljima išarano podnože. Kao da svaki čas očekujemo, neće li se koja veća kamera gromada odvaliti od njegovih, nekoliko stotina metara visokih i strmih litica. Pa ako Vas netko pokuša uvjeriti da se može na nj još i uspeti, teško ćete mu povjerovati. I suviše je strmo, kameno, suviše pusto, kao da na njemu nema više života. Izgleda nam svo kao saprano, bijelo, bez truna tla u koje bi se mogla zakorijeniti neka viša biljka.

U tome kao da se ne ćemo ni prevariti. Biokovo je danas, naročito sa primorske strane, uistinu golo i pusto. Na njemu nema ni gustog raslinstva, ali nema više ni stoke da pase. Rijetki su i ljudi koji iz primorskih sela zalaze u planinu. Napuštene su i nekad brižno obrađivane ponikve, opustjеле su kamene nastambe u brojnim biokovskim docima. Samo tu i tamo naći će se još po koji starac ili starica kako okapa krumpir. Nema tu više ni hitrih djevojaka koje su nekada, skačući vješto s kamena na kamen, brale rukoveti mirisne planinske trave.

Izmijenili su se radni uvjeti. Opet je blizina mora neodoljivom snagom počela privlačiti i one koji su se nekada skrivali od njega i gradili kuće pod samim orlovim gnijezdima. S mora je nekada dolazio neprijatelj, a u gori je bilo i lista i bresta, mnogo vune i bijela sira. Bilo je to doba pastira i gorštaka čiji se život nikada nije dijelio od brige za život koza i ovaca.

I nedavni potres pogodovao je procesu migracije k moru, u mješta gdje su i inače znatno povoljniji uvjeti za bolji i dostojniji život.

Unutrašnjost južnog dijela Biokova

Zbog toga se i danas kuće grade bliže moru, jer je uz more i turista sve više. A to je novi i vrlo perspektivni izvor zarade i za doseljenike s Biokova.

A samo Biokovo? Zar će ono i dalje ostati pusto i bez vrijednosti? Sigurno da neće, iako više nikada neće za našeg čovjeka biti ono što mu je bilo, vrlo često izvor patnje i teškog života. Danas će naš čovjek zalažiti u Biokovo željan prirodnih ljepota, u potrazi za osvježenjem u lijepim vidicima i na čistom planinskom zraku.

U vrijeme sve brojnijih posjeta stranaca, domaćih i stranih turista, Biokovo treba uključiti uz Makarsko primorje u područje još veće turističke aktivnosti. Zbog toga će i porasti posjeti Biokovu. S porastom životnih uvjeta i naš će radni čovjek sve više osjetiti potrebu za saznanjem, za upoznavanjem ljepota svoga kraja. I tako će Biokovo povezati s njegovim podnožjem potreba za životom u prirodi, za osvježenjem i mirom. Neminovno će doći do sretne kombinacije mora i planine.

Taj se proces danas postepeno i ostvaruje izgradnjom povoljnijih prilaza. Naročito je u tome odlučan danas već ostvareni impozantni pristup u središte Biokova novom cestom koja svojim odvojkom od Staze povezuje najljepše i najviše predjele ove planine s Primorjem. S vremenom se moraju izgraditi i veći objekti za duži i ugodniji boravak brojnih turista, jer sadašnji planinarski dom pod Vošćem ne može više zadovoljiti sve veće potrebe.

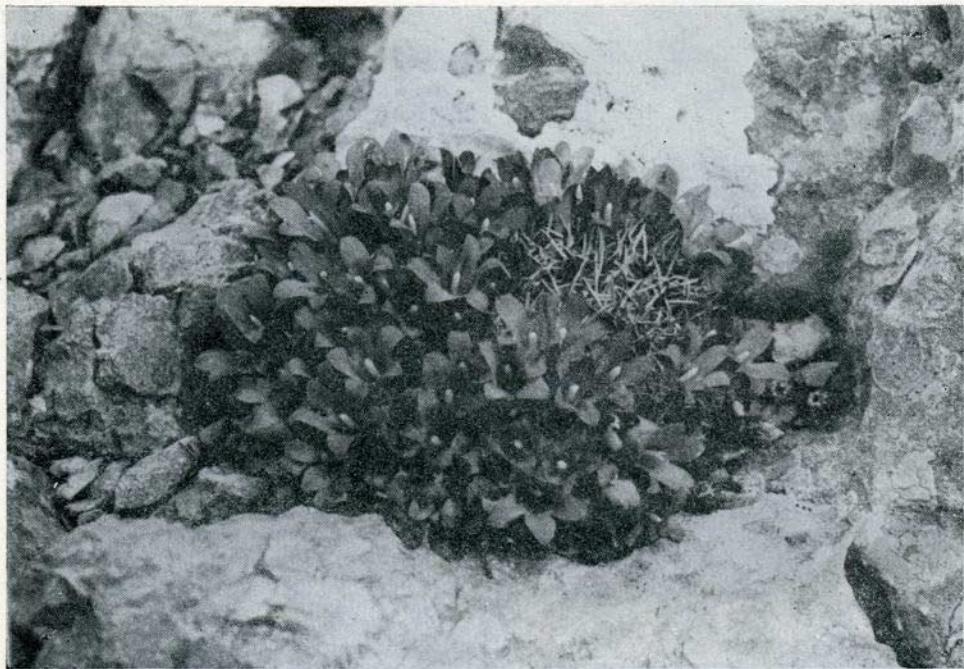

Vošac iznad Makarske

U Biokovu* je primorski niz Dinarskih planina u Hrvatskoj postigao svoju najvišu tačku. Viši je samo Neretvinim prodom odvojeni i dublje u unutrašnjosti smješteni Orjen. Svojim najvišim vrhom (Sv. Jure, 1762 m) Biokovo je za četiri metra više od najvišeg vrha na Velebitu (Vaganski vrh, 1758 m), inače najvećem gorju u Hrvatskoj. Istog pružanja (NW—SE) kao i ostale Dinarske planine, Biokovo se izdiglo u neposrednoj blizini mora, iz vrlo uske i samo neznatno nagnute zone fliša, kao visoki i blizu 36 kilometara dugi zid. Njegova se primorska strana naglo ruši u strmom vapneničkom odsjeku koji je u srednjem dijelu visok i preko 1000 metara. Sa kopnene strane, nagib je tog zida drag i postepen. Najveća mu je širina oko 9,5 kilometara. Primorski su mu najviši grebeni u tome dijelu udaljeni od mora jedva 3 km zračne crte. I baš u tome dijelu najviše se ističe vrelnost i iskidanost biokovske trupine u kojoj su na primorskoj strani slojevi, sastavljeni pretežno iz rudistnih vapnenaca, odsjećeni i ogoljeni. Zato je na Biokovu, kao na malo kojoj primorskoj planini, i izražena sva grubost krških terena, ali i veliko bogatstvo razvijenog reljefa.

Inače je Biokovo smješteno u području nekad vrlo velike tektonske aktivnosti — koja ni danas nije prestala — uglavnom između izdignutog donjeg sliva Cetine, kao jedinog površinskog vodotoka u ovoj oblasti, i spuštene oblasti donje Neretve. Od Omiške Dinare (Dovnja) i oblasti oko donje Cetine na sjeverozapadu, Biokovo je odijeljeno prijevojem Dupci (288 m) preko kojeg vodi cesta i spaja Šestanovac (Zadvarje) sa Brelima. Prema jugoistoku se postepeno spušta u daleko niži Rilić udolinom Nevistica Stijena (Gornje Igrane) — Osoje (Brikva), na visini od oko 550 metara. S tom je udolinom prema moru povezana Mala Vrulja. Prema tome bismo spomenute prijevoje i mogli uzeti kao njegove krajnje granice koje

* Biokovo (Biokova samo u Vukovom rječniku) potječe, prema tumačenju u Akademijinom rječniku, od imena Bijelko.

Biokovska rijetkost, patuljasto zvonce

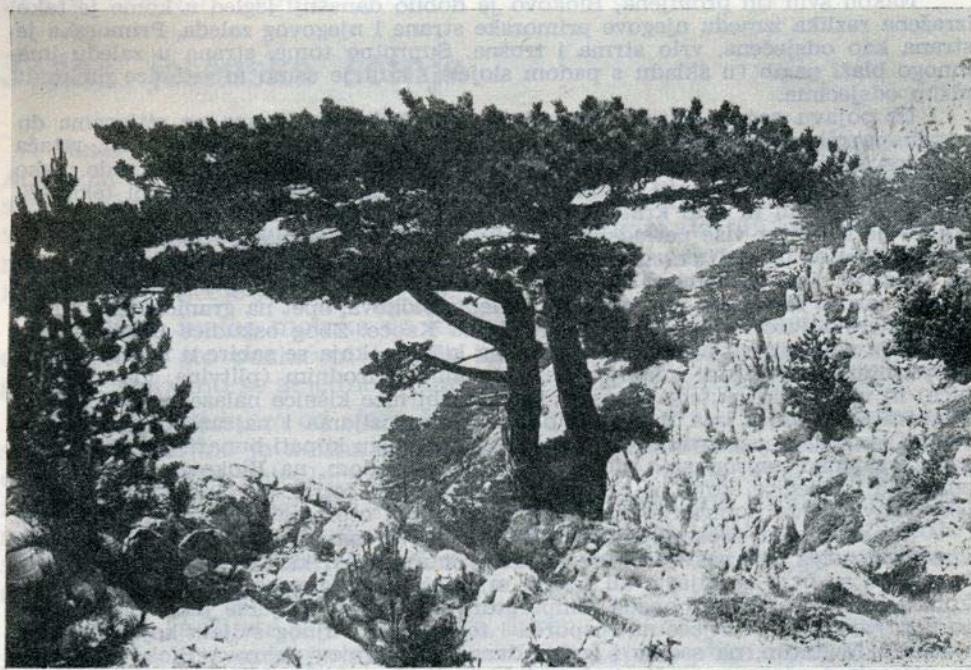
se uz more mogu još označiti i zaljevima Velike i Male Vrulje. Na tome prostoru mogu se sa primorske strane najbolje uočiti i sve važnije geomorfološke karakteristike ove planine.

Iako su strane Biokova prema unutrašnjosti kopna znatno blažeg pada, ipak je ono i u svojim sjevernim i sjeveroistočnim nižim predjelima odvojeno više ili manje strmim odsjecima, ispod kojih su se nanizale duže udoline oblasti fliša, u usporedbi sa primorjem nešto više smještene (Zadvarska zaravan, Župska i Raščanska udolina).

U pogledu ograničenja možemo s pravom reći da je Biokovo, kao malo koja naša planina, upravo idealno oivičena prirodno položenim i dobrim turističkim saobraćajnicama. Njima možemo za svega nekoliko sati obići motornim vozilom čitavu ovu planinu i upoznati je sa svih strana.

Oblikovanje** Biokova odvijalo se u nekoliko faza i postepeno, a pod utjecajem raznih sila. Povezan s ostalim dijelom Dinarskih planina, i za postanak je Biokova bio najodlučniji moment kada je krajem oligocena nastupilo vrlo živo nabiranje već izvan mora dospjelih i još u kasnoj kredi slabije naboranih slojeva krednih vapnenaca. I tu je to nabiranje izazvala sila koja je bila usmjerenata prema jugozapadu. Zato su i na Biokovu bore slojeva polegla u tome smjeru i pri tome izazvale znatne poremećaje i u slojevima lapora, pješčenjaka i numulitnih vapnenaca, koji su se još za oceana transgresijom dublje mora staložili u njegovim sinklinalama. Duga i razmjerno mirna perioda iza tog intenzivnog nabiranja, trajala je sve do konca neogena, do razmjerno novijeg razdoblja u životu naše zemlje. Trajnim radom vanjskih sila (riječna erozija i denudacija), kojima je bila izlo-

** Podatke o postanku, sastavu i raščlanjenju Biokova, kao i općenito podatke o oblicima biokovskih terena, uzeo sam iz Roglićeve monografske obrade ove planine (1935). Tim sam se odličnim dijelom služio i u ostalim poglavljima, tako da se svi podaci sa područja geomorfologije odnose na Roglićevu monografiju Biokova, makar to u tekstu nije posebno navedeno.

Crni bor na stijenama Šibenika

žena slobodna i sada već znatno izdignuta pratrupina Biokova, nastale su u dužim vremenskim razmacima prostrane i razmjerno niske fluvijalne zaravni. Istom pri kraju pliocena i početkom pleistocena (diluvija) došlo je do znatnog okomitog pomicanja (dislociranja) glavnih bikovskih masa i to duž pukotina (rasjeda) koje su nastale uslijed ponovnog nabiranja i svijanja. To je razdoblje u kojem se ponovo izdiže najveći dio Biokova, ovog puta u obliku strogog primorskog odsjeka sa bogato razvijenim najvišim grebenima, sa stijenama i sa velikim kamenim gromadama. To izdizanje odvijalo se s prekidima, zbog čega je i primorska strana Biokova dobila stepeničasti izgled.

Zbog tog posljednjeg izdizanja došlo je do potpunog obrata u aktivnosti vanjskih sila. Pod utjecajem izdizanja i poremećivanja vapneničkih slojeva, poremetio se i odnos između čestica koje izgrađuju bikovsku masu, što je u prvome redu moralo doći do izražaja i u promjenama kolanja vode. Nestali su uglavnom svi duži površinski tokovi vode, koja je zbog nastalih pukotina i podzemnih šupljina, kao i pod utjecajem sile teže, skoro sva prodirala u unutrašnjost. Zbog visine zemljišta stvorile su kraće rijeke duboke i u trupinu Biokova urezane doline koje su se do danas sačuvale u obliku pličih ili dubljih uleknuća bikovskog reljefa. Umjesto površinskih, prevladali su sve bogatiji podzemni tokovi. Nastupilo je razdoblje koje još i danas traje, razdoblje intenzivnog okršavanja (karstifikacije) kao procesa nastajanja svih onih oblika terena koji danas tako jasno karakteriziraju sve oblasti krša.

Medutim, u oblasti primorskog odsjeka i njegovih grebena odvijalo se raspadanje, ispiranje i otplavljanje ogoljenih karbonata i dalje intenzivno, pogotovo u vrijeme vrlo vlažne diluvijalne klime. Otplavljeni i sručeni dijelovi sa liticama taložili su se na čitavom podnožju Biokova, sve tamo do mora, u obliku raznolikih nanosa, breča i sipina. Sve je to uvelike izmijenilo i površinski oblik niže oblasti (fliša) koja se, suprotno odsjeku, stalno spuštala. U toj nižoj oblasti erozija je još i danas dosta intenzivna.

Nakon svih tih promjena, Biokovo je dobilo današnji izgled u kome je tako izražena razlika između njegove primorske strane i njegovog zaleđa. Primorska je strana kao odsječena, vrlo strma i trošna. Suprotno tome, strana u zaleđu ima mnogo blaži nagib (u skladu s padom slojeva) koji je samo mjestimice prekinut nižim odsjecima.

Uz pojavu najrazličitijih oblika krša, od žljebastih škrapa na stijenama do raznih površinskih, većih ili manjih udubljenja i šupljina u obliku jama, vrtača i dolaca, nastupom okršavanja bitno se izmjenio na Biokovu i režim vode. Tako na Biokovu danas više niti nema površinskih voda, nema ni izvora, ni tekućica. Ono malo kraćih ili vrlo kratkih potoka na primorskoj strani nije dugog vijeka. Njihov je karakter više periodski. Nastaju redovito na gornjem rubu nepropusnog fliša. U tom su dijelu i danas smješteni malobrojni, više ili manje periodski, izvori na Biokovu. Oni povremeno ili stalno opskrbljuju obalna mjesa pitkom vodom. Sličnih izvora žive vode ima nešto i u zaleđu Biokova, opet na granici fliša. Takvo je npr. vrelo Pišćet na putu iz Zagvozda za Kaoce. Zbog oskudice izvorne vode, čovjek je na Biokovu uglavnom upućen na kišnicu, koja se sabire u raznim manje propusnim površinskim udubljenjima, nastalim prirodnim (plitvine, lokve, kamenice) ili vještačkim putem (bunari). Takve sabirnice kišnice nalaze se razasute po čitavom Biokovu, a ima ih prema obliku i dimenzijama i najrazličitijih. Uz nastambe se nalaze i raznovrsne čatrnje. U flišu se mogu kopati bunari, jer se tu voda zadržava iznad nepropusnih slojeva. U opskrbi vodom, na Biokovu imaju veliko značenje i ledenice, kojih je do sada poznato blizu četrdeset. Neke su se uvelike iskorištavale i za dobivanje leda, koji su konjima otpremali u primorska mjesta.

Skoro otočki i osamljeni karakter Biokova, smještaj njegovog razmjerno visokog masiva kao neke barijere u blizini mora, krški karakter vapneničke podloge koja se brzo zagrijava, ali i suši, mješavina klime u kojoj sa visinom rastu količine oborine, a naglo opada temperatura, naročito u vrijeme jakih bura — sve to u najvećoj mjeri utječe na raspored i formiranje biljnog svijeta koji je tu vrlo raznolik. Međutim, na sastav i izgled današnjeg biljnog pokrova Biokova uvelike je utjecala i njegova prošlost, kao i historijski razvitak biljnog svijeta tokom raznih geoloških razdoblja. Tako je Biokovo sačuvalo neke elemente biljnog svijeta još od najstarijih vremena, još iz vremena kada je uz daleko povoljniju klimu ta planina bila u izravnoj povezanosti sa zemljama vrlo toplog Sredozemlja. Takve biljke možemo označiti kao tercijarne relikte. U povezanosti s užim Sredozemljem ostalo je Biokovo i u vrijeme znatnijeg diferenciranja klime, kada su se mnoge biljke — inače sumpropskog i tropskog podrijetla — morale u borbi za održanje prilagoditi nepovoljnijim i surovijim prilikama i razviti u oblicima, karakterističnim za naše sada već znatnije izmijenjene krajeve. To bi onda bili pripadnici ilirskog flornog elementa u širem smislu. Održanju i daljinjem diferenciranju svih tih biljaka kasnije je naročito pogodovalo odvajanje Biokova u više manje samostalnu planinu koja još uvijek kao kakav refugijum sa razmjerno povoljnim lokalnim klimama okuplja u svojoj sredini to šaroliko biljno društvo. S više ili s manje uspjeha prilagodene i na ekstremne prilike staništa, sve se te biljke nalaze i danas u stalnoj i vrlo čestoj nejednakoj borbi za održanje, u neprekidnoj dinamici osvajanja sad obraslih sad ogoljenih terena. Zato ni sadašnji raspored biljnog svijeta na Biokovu, njegov sastav i stupanj razvitka ne možemo uvijek uzeti samo kao rezultat utjecaja raznih klimatskih prilika. Više od toga, naime, sastav i raspored biljnog svijeta na ovoj planini je uvjetovan konfiguracijom terena, vrlo raznolikim reljefom i nadasve karakterom krške podloge koja je u najviše slučajeva u mnogo čemu vrlo oskudna i nepodesna za razvitak mnogih biljaka. Zato su i danas mnoge površine na Biokovu, baš s time u skladu, vrlo puste i ogoljene. Prije svega, tu više nema ni prostranijih ni gušćih šuma kojih je i na Biokovu bilo mnogo više još u nedavnoj prošlosti. Uglavnom su se sačuvali samo rjedi i više ili manje degradirani oblici šumske vegetacije. Degradacija u biljnom svijetu predstavlja jednu od najčešćih prirodnih pojava s kojom se susrećemo na kamenim i nepristupačnim terenima Biokova. I to je baš ono što ovoj planini, koja je danas skoro posve prepustena prirodnom toku razvitka tla i biljnog, odnosno životinjskog svijeta, i daje naročitu draž. Zbog toga Biokovo i zaslužuje da mu se i u naučnom pogledu posveti veća pažnja i da ga se ubuduće kao djelomično zaštićeni prirodniji objekt izdvoji iz svakog intenzivnijeg iskorišćavanja. Proučavanjem biljnog svijeta na Biokovu možemo najbolje steći predodžbu o prošlosti ove planine koja je u svome razvitku imala više burnih razdoblja.

Jedna jesenska šetnja

Rana je jesen i mnogo palih listova pokriva staze. Hodam putovima Anindola sa malim sinom na rukama. Gledam ga kako širi oči i čudi se svemu oko sebe, smije se dobrim dječjim smijehom i maše ručicama velikom, šarenom, zanimljivom svjetu. Žmirkam da bih osjetio sunce na kapcima, dodirujem licem onu malu smeđokosu glavu, da osjetim nježni miris dječje puti.

Podižem malog momka do krošanja. Neka hvata grančice i pregleđava listove, što pozlaćeni čekaju, na povratak zemlji. Zavlačimo se u grmlje i smijemo se zajedno grančicama što nam dodiruju obraze.

Koracam jednom od staza što vode na Stari grad. Staza je uska na strmini, sa strane je dolina sa kućama u zelenilu, šuma prošarana suncem. Opalo lišće poleglo svuda po tlu, krošnje trepere na povjetarcu i izbacuju nove listove, što rumeni i zlatni lijegaju na lisnati sag. Promatram kako začuđeno dječe oči prate padanje listova i pomicanje sunčanih otočića, drhtaj grančica i vitka, šutljiva stabla što promiču uspravno pored nas dok prolazimo.

Misljam, za dijete je svijet velika, šarena cjelina sa mnogo malih dijelova što se iznenada pojavljuju i nestaju. Leptir, ptica i pali list, krošnje i oblaci, brda s one strane doline i zavoj staze na osunčanom podnožju, sve se to sliva u jednu šaroliku sliku. Talasi oblika i boja niču i poniru pred očima koje još neznaju da su oči bića čijem je saznanju otvoren prostor i vrijeme, koje će samo biti jedan mali ljudski svijet u cjelini velikog svijeta. Te male, začuđene oči sa svojim dugim trepavicomama, nalik su na dva leptira u velikom vrtu boja i oblika.

Tako, eto, idem jeseni zanesen, hodam lak po sagu listova, kroz suncem ozareni zrak. Toplina sunca i toplina malog dječjeg tijela na mojim rukama struje kroza me, podižem lice nebu što se plavi u krošnjama; od tereta što sam ga ogrlio ne umaraju mi se ruke — njima pridržavam skupocjeni teret malog bića čiji je život potekao i iz mog života.

Oči se malog djeteta umorile od gledanja. Žmirkam, naslanja mi glavicu na rame. Nosim ga kod kule Starog grada, penjem se na stijenu što stoji između brda i grada, kao produženje njegovih bedema.

Spokojne su doline i bregovi, pitomi krovovima i bijelim putovima, pod blagim suncem jesenskog popodneva. Sin gleda sanenim očima na širine, njemu nedohvatne, što su nas okružile na stijeni. Mali se leptir umorio od boja, oči se sklopile, glavica klonula na moje rame. Otežao snom, zavukao se dublje u topalu školjku mojih ruku. Sada sam sav svijet usnulome djetetu.

Vraćam se drugom, širom stazom. Naprijed, na kosi brijega čijim pobočjem hodam, crni se smrekova šuma u Anindolu, iza nje je kuća gdje nas čekaju. Dijete je stišano u mirnom dječjem snu. Misljam, kako je to lijepo u svojoj jednostavnosti. Sin mi spava na rukama, dok ga

nosim kroz mir jesenske nedjelje. Počiva na mojoj podlaktici, jedan moj dlan pokriva mu leđa, glavica mu zaklonjena mojim ramenom. Odvojio se od ovoga puta, od šume potamnjele jesenskim sutonom, od doline u kojoj trepere prva svjetla. Zaklonio se u moj zagrljaj s povjerenjem kojemu ne trebaju ni rijeći ni misli.

Nešto je svjetlo i lako u meni dok hodam šumom u sumraku i vlastitim rukama čuvam mirni san svoga djeteta.

TOMISLAV JAGAČIĆ, Varaždin

U dolini Škrčkih jezera

Zastali smo. Hladni vjetar udario nam je u lice. Tko ne bi zastao? Okruženi smo kamenim durmitorskim vrhovima. S desne strane surove litice Bobotova kuka, lijevo slikovita skupina Mininog Bogaza. Nešto niže glasoviti Zupci svojim šiljatim tornjevima pobuduju pažnju svakog planinara. Ovdje na prijevoju na dohvati doline Škrčkih jezera odložili smo naprtnjače i razmišljali. Dan se primicao kraju. Na vrh Bobotovog kuka ima možda još svega pola sata, ali uspon plaćamo noćenjem u stjeni. Da siđemo već danas u Škrke pa na vrh sutra prilikom povratka, jer ionako se vraćamo istim putem? Još jedan pogled, jer Durmitor kao da je tek ovdje i u ovo kasno doba počeo otkrivati svoje pravo lice i svoju ljepotu i — započeli smo silazak.

Sunce se već potpuno sakrilo iza Šarenih pasova. Dolazila je polako večer i najavljivala noć u planini. Noć daleko u planinskom svijetu Durmitora! Samo da sviđamo prijevoj Samar i uspijemo sići u Škrke prije, nego ih mrak potpuno pokrije. Popeli smo se na Samar i zagle-

Planinarska kuća u Škrkama

Foto: U. Beširović

dali se prema Velikom i Malom Škrčkom jezeru i planinskoj kući ne-daleko jezera, našem krajnjem cilju toga dana. Pogled u dubinu na Škrčka jezera, dva najljepša ukrasa ovog dijela Durmitora, u predve-ćerje pruža nezaboravnu sliku.

Sticajem okolnosti stigao sam u isto doba dana, u sumrak, na ovo mjesto, gdje sam se s dvojicom drugova našao prije četiri godine.

— Eto, vidiš, — pričam svome putnom drugu, Zdravku — odavle smo pošli u lijevo po jednoj stepenici Šarenih pasova. Šareni pasovi stepenasto se spuštaju prema Škrkama. Rubovi ovih stepenica obrasli su klekovinom. Prihvatali smo se za grane klekovine i tako stigli do posljednje stepenice. Bio je mrak. Moj drug Drago je sišao prvi, ja jedva uz njegovu pomoć, a Ico se nije ni usudio silaziti. Ima zahvaliti samo čobanima koje smo iz one planinske kuće noću poslali po njega, da nije dočekao jutro srućuren u klekovini.

Započeli smo oprezno silaziti niz Samar. Skrenuo sam lijevo, kao i prije četiri godine. Pretpostavljaо sam, da ćemo na posljednjoj stepenici naći izlaz. Još je vidljivo — imamo dvije baterije. Bolje smo opremljeni nego prije četiri godine.

Nismo daleko napredovali, kad Zdravko primijeti jedan uzani prolaz u desno, već na samom početku našeg spuštanja. Odvažili smo se, ušli i — bilo je dobro. Ako ikada dodete ovamo, nemojte se na Samaru dati nasamariti. Konfiguracija terena pozivat će Vas lijevo. Nemojte nikako poći lijevo. Bez oklijevanja započnite silazak odmah dolje. Spuštajte se polako i oprezno, bez obzira na poze u kojima ćete se naći prihvatajući se za travu i kamenje. Markacije bi na ovom mjestu morale biti izrazitije.

Poslije silaska pomogle su nam džepne svjetiljke, da se snademo i pronademo stazu prema planinskoj kući. U njoj se prema informacijama iz Žabljaka nalazi moј stari znanac Mihajlo Šipčić, koji čuva u Škrkama stado volova, vlasništvo zadruge iz Trse.

Približavamo se poznatoj planinarskoj kući, sakrivenoj u mraku. Vlada mrtva tišina. Ne čuje se ni lavež pasa, kao prije četiri godine. Jedina živa bića s kojima se srećemo su volovi, koji iznenadeni bulje u naše džepne baterije.

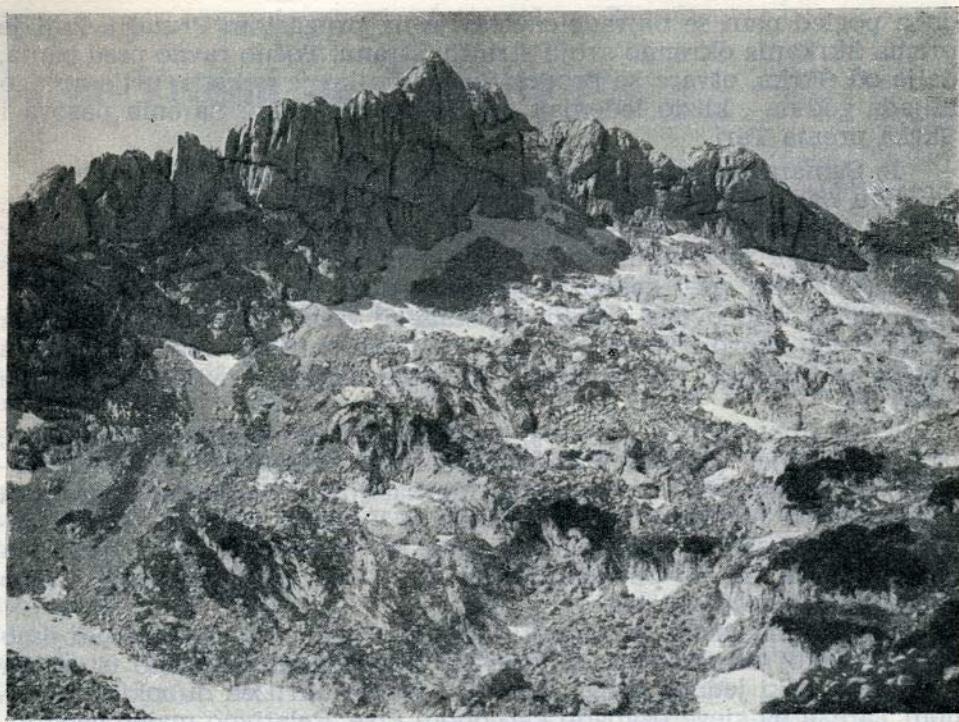
Stižemo do kuće. Evo nas pred vratima, bez brave i kvaka! Stakla u gornjem dijelu vratiju su izbijena, a lijevo i desno krilo vratiju zavezano užetom.

Udarim štapom o vrata.

— Mihajlo! Mihajlooo...! — povičem glasno u noć. Nismo dugo čekali odgovor. Iz kuće se začuje glas. Javlja se Mihajlo. Brzo ustaje i otvara nam vrata. Ulazimo u jednu sobu. Zdravko počne s pripremanjem večere, a ja sam s Mihajlom razgovaram o našem susretu 1960. godine.

— Sjećam se, sjećam — govorio je Mihajlo. Poslije sam otisao u Armiju. Bio sam u Mariboru i dulje vrijeme na granici...

— No, onda nisi bio daleko od mojeg Varaždina — upadnem ja. Večerali smo, popili crnu kavu i pošli na spavanje — na podu. Zdravko kao podlogu na pod stavlja svoju deku. S mojom se pokrivamo. Vadimo iz naprtnjače i druge stvari, da nam bude mekanije. Prethodno

Minin Bogaz

Foto: U. Beširović

pregledavamo i začepljujemo sve rupe u zidu bojeći se, da se kroz njih ne uvuče kakva neman, zmija, gušter.

Ova je kuća bila nekoč zamišljena kao planinarski dom. Doživjela je tužnu sudbinu. Jedna soba poslužila je čak kao tor za ovce. Pokušavamo da na našem »krevetu« što prije zaspimo. U noći me iz prvog sna prekida neki šum. Uzimam sa uzglavlja džepnu svjetiljku i osvijetlim prema stolu. Probudim i Zdravka.

— Pazi! Štakor! Vidiš, nalazi se na posudi od džema. Tu je voda, hoće da pije!

Štakor uplašen svjetлом od jednom iskoči kroz pritvoren prozor.

— Kakav štakor? Nije to štakor! Vjeverica! Zar nisi video kitnjasti rep — pobjedosno tvrdi Zdravko.

Kada su sunčane zrake preko durmitorskih vrhova uputile svoj jutarnji pozdrav Škrkama i njegovim jezerima, mi smo već bili na nogama. Šetali smo smo uz Malo i Veliko jezero, napunili boce hladnom vodom s izvora uz sam rub Velikog jezera, zatim se oprostili od Mihajla i krenuli ponovo prema Samaru. Sada je naš dnevni zadatak, da na povratku u Žabljak »svratimo« na Bobotov kuk. Istim onim putem, kojim smo se jučer predvečer spuštali, sada se penjemo na Samar. Kamenje se odronjava pod nogama. Ne može se na dušak iz Škrka na Samar. Često se odmaramo. Brišemo znoj s lica i čela. Za vrijeme takovih pre-

daha pogled nam se najrađe zaustavlja na prugastom Prutašu, koji je prema Škrkama okrenuo svoju strmiju stranu. Točno ravno pred nama, dalje od Škrka, otvara se prodor Sušice kojim je nekada, prije mnogo hiljada godina, klizio ledenjak od Bobotovog kuka, Šarenih pasova i Škrka prema Tari.

Iz Samara najprije silazimo u Mliječne dolove.

Svu našu pažnju opet prikupljaju Zupci. Oni su najatraktivniji. Upravo prema njima i krećemo. Pravi uspon prema stjeni Bobotovog kuka sada tek predstoji. Svladavamo kamenjar korak po korak. Jedva čekamo na koji veći kamen i njegovu sjenu, da u njoj predahnemo. Jučer, kada smo ovuda silazili, spuštala se večer i sunce je zalazilo, a sada je ono skoro u zenitu. Najposlije, naše su noge napustile kamen i stale na travnjak. Put je mekši, obrastao travom i cvijećem. Sada je lakše ići.

Kada smo stigli na prijevoj, prošlo je bilo već podne, a dan vedar, bez i najmanjeg oblačka. Pripremamo ručak, odmaramo se. Ovdje ostavljamo naprtnjače i žurimo se za markacijom. Odjednom, pred nama ambis Škrke! Podnevno sunce kupa se u Velikom i Malom jezeru. Poslije malog zastanka krećemo desno uz ivicu same glavne stijene Bobotovog kuka. To su posljednji trenuci i koraci pred sam vrh, i zato je sada uzbudnje najveće.

Eto nas na vrhu Durmitora! Bobotov kuk, 2522 metara! Stojimo kao na nekoj osmatračnici s koje su daleki vidici. Stojimo u centru i najvišoj tački jednog kruga, koji je s istoka okružen dubokim kanjonom Tare, a na sjeverozapadu kanjonom Pive. Relativno malen geografski prostor, ali su na njemu sabrani brojni kontrasti prirode: duboki kanjoni, kameni vrhunci, ledenjačka jezera, crnogorične šume, sočni planinski pašnjaci, sve same izvanredne prirodne ljepote i rijetkosti. Nekoliko koraka od nas u jednoj udubini, zaštićena naslaganim kamenjem, nalazi se knjiga utisaka. Okrećemo njene stare oštećene listove, ispisane izjavama, potpisima i crtežima planinara, koji su boravili ovdje.

— Što da napišem u naše ime? — upita me Zdravko.

— Napiši: »Od uzbudnja nemamo riječi!«

Jama Vrtlina na Velebitu

Velebit, taj stari ponosni div, uvijek me je oduševljavao. Svaki susret s njime bio je novi doživljaj i užitak, kakav mogu pružiti samo njegovi vrhunci i njegove visoravni. Jednog dana odlučili smo da posjetimo njegovo podzemlje. Odluka je pala kad je Ivica pročitao u predratnom »Hrvatskom planinaru« članak dra Ivana Krajača o spilji Vrtlini (broj 9. od 1932.). Članak je bio pisan tako živo i s toliko detalja, da smo se odmah oduševili za taj pothvat. Ekipa od šest članova se dogovorila, da se krene najprije preko Medka na Štirovac, zatim preko Badnja na Visočicu, a odavde u pravcu mora. Na pola puta od Visočice do mora nalazi se Vrtlina.

Došao je dan polaska. Do Medka smo stigli veselo i u planinarskom raspoloženju. Počeo je uspon. Put nas je vodio kroz stoljetnu šumu iznad koje se nadvija vrh Badnja. Predveče smo stigli do planinarskog doma na Štirovcu, ali nam se prekrasna livada pred domom toliko svidjela, da smo radije tu podigli šatore nego se koristili prostorijama doma. Ujutro je Ivica pošao u potragu za mazgama, jer smo imali mnogo opreme i ostale prtljage. Vratio se tek navečer, s dobrim vijestima. Slijedeće jutro u svitanje došao je jedan kršan momak iz Velike Paklenice sa dvije mazge i uskoro je bio pokret.

Putovali smo Velebitom po visoravnima, između vrhova, po divnim livadama, među ovcama i pastirskim kolibicama. Svuda oko nas se čula zvonjava i meketanje ovaca, povici pastira i lavež pasa. Podno Visočice skrenuli smo na jug prema moru. I opet kroz bujne livade sa prekrasnim vidicima na velebitske visove oko nas. Kada smo iza jednog grebena ugledali more, znali smo da je naš cilj vrlo blizu.

Već se je spuštao mrak kada smo nakon 10 sati hoda stigli na veliku livadu kod Sjauševih stanova. Odmah smo počeli podizati šatore, dok su se djevojke brinule za večeru. Isplatili smo momka, a on je zajašio mazgu i odmah krenuo kući u Veliku Paklenicu. Stići će tek sutra u podne. Poslije večere i pored velikog umora dugo mi san nije išao na oči. Cilj našega puta se nalazi tu, u neposrednoj blizini a ja moram čekati još jednu čitavu noć.

Ujutro smo se rano probudili i odmah se počeli pripremati. Uže, ljestvice, kacige, lampe, ništa se ne smije zaboraviti. Krenuli smo puštim kamenjarom sa škrtom vegetacijom. Nakon kraćeg vremena stigli smo do vrtače, na čijem se dnu crnio veliki otvor pećine.

Vrtlina! Veliki lijevak se okomito spuštao sa tri strane, dok je četvrta bila kosa i obrasla vegetacijom. Dubina vrtače je oko 70, a širina pri vrhu oko 40 metara. Kad smo se spustili na dno, pred nama je bio velik ulaz u pećinu, širok 50, a visok oko 15 metara. Odmah iza ulaza je velika dvorana, duga oko 150, a široka 45 metara. Na kraju dvorane izgleda kao da se strop spušta i spaja sa tlom. Kada smo se

Tlocrt i profil Jame Vrtlina nalazi se na omotu ovoga broja.

približili, vidimo crni otvor koji se strmo spušta u dubinu. Krenemo u nepoznato tamno podzemlje. Strop je bio sve viši a hodnik je počeo poprimati ogromne dimenzije. Spuštajući se polako po strmom siparu, osvijetljenom tek slabom svjetlošću karbitke, osjećao sam se nekako tjeskobno i osamljeno. Imao sam osjećaj kao da sam se izgubio u ogromnom prostoru podzemlja. Razgovarali smo tiho, jer glas nije imao jeke, toliko obične za pećine. Najrađe smo šutjeli slušajući vlastite korake i kotrljanje kamenja koje smo pokrenuli. Kada bi malo zastali, nastala je tako sablasna tišina, da smo čuli kako nam srca uzbudeno lupaju.

Spuštali smo se već dosta dugo. Strop i stijene sa strane nisu se mogle vidjeti ni uz pomoć snažnih reflektora. Imao sam osjećaj kao da se s puštam po nekom siparu u mrkloj noći i kao da će svaki čas naići na nekakvu kuću. I gle čuda! Kuća. Stao sam, nisam vjerovao svojim očima. Preda mnom je bila velika kamena kocka pravilnog oblika, visine oko 20 metara. Izdaleka je u ovom mraku izgledala kao prava kuća na nekoj kamenoj pustari. Kad smo se približili ovom kamenom bloku, teškom stotine tona, zastao nam je dah. Pa on je pao sa stropa visokog ovdje oko 40 m! Da, pao je sa stropa, a sitni komadići mekane sigovine toliko su ublažili pad da se taj kameni blok nije razbio. Popeli smo se na njegov »krov« i pokušali odrediti dimenzije prostorije u kojoj se nalazimo. Iznad nas je bio kupolasti svod raspona preko 80 metara, visina mu je bila oko 20 metara, dakle dimenzije za koje bi graditelji rekli da su absurdne. Za prirodu to nije bilo nemoguće. Zamišljao sam, kako bi u ovu dvoranu mogao stati cijeli moderni stadion zajedno s rasvjetnim jarbolima. Zaista veličanstveno!

Nakon kratkog predaha krenuli smo dalje. Teren se nije više spuštao nego se čak uspinjao praveći male brežuljke, koji su se na nekim mjestima strmo spuštali u ponore. Na tom dijelu pećine bilo je mnoštvo mladih siga, a iznad njih je sa stropa kapala voda. Svaki novi korak pružao nam je nova iznenađenja. Bili smo ushićeni ljestvama i veličanstvom ove pećine. Nismo ni primijetili kako je vrijeme brzo prolazilo. Nama se činilo da smo tek ušli, a već smo bili pod zemljom punih pet sati. Na dnu ovog ogromnog prostora naišli smo na mnoštvo pukotina među urušenim kamenim blokovima i u živoj stijeni. Uvlačili smo se u svaku od njih ne bi li našli kakav prolaz. Nažalost, prolaza nismo našli. Ali smo našli prekrasnih sigastih pukotina dugih i do 50 metara. Zavukao sam se u jednu takvu pukotinu s fotoaparatom, ne bi li našao kakav lijepi motiv za slikanje. I nisam se prevario. Bila je to zaista divna pukotina, ukrašena sigama i ukrasima naročite ljestvete. Jedan je zid, na primjer, bio sav načičkan sigama koje su rasle horizontalno, a zatim se savijale u svim pravcima. Snimio sam jedan kameni most debljine oko pola metra na kojem su bile sige tanke poput svijeće, a dugačke i po tri metra. U drugoj pukotini naišao sam na veliku prostoriju, čije su se sigaste stijene slijevale u jednom pravcu, pa je izgledalo kao da će svaki čas poteći. U sredini je bio jedan kameni slap izvanredne ljestvete.

Vrijeme je brzo prolazilo. Bili smo već više od deset sati u pećini — 900 metara od ulaza — ali od uzbuđenja nismo osjetili ni glad ni

umor. Polako smo konačno krenuli prema izlazu. Vani je bila topla ljetna noć. Šutke smo krenuli prema našem logoru. Svi smo bili pod dojmom onoga što smo danas vidjeli i doživjeli. Bili smo ispunjeni puštovanjem prema prirodi, koja je još jednom pokazala da je nenađemašivi majstor ljepote i bogatstva oblika.

Slijedeći dani protekli su u topografskom snimanju Vrtline i u ostalim speleološkim poslovima. Nakon dva dana bili smo s poslom gotovi. Spremili smo naše stvari i krenuli prema moru. Na putu prema Krušcici često smo se osvrtali, sjećajući se nezaboravnih prizora. Svaki od nas nosio je u sebi snažnu želju da opet posjeti Velebit i biser njegovog podzemlja — Vrtlinu.

UZEIR BEŠIROVIĆ, Sarajevo

Crvanj planina - muzej kraških oblika

Crvanj je odsječen, osamljen, kao prognan od susjednih planina, Veleži, Prenja, Visočice i Zelengore. Pruža se u pravcu sjever-jug. Njegovu visinu i veličinu potenciraju visoravni Morine, Nevesinjsko i Kruševsko polje, Zijemlje i kanjon plahovite Neretve.

U planinskom nizu Crvnja redaju se goli kameniti vrhovi Zimomor (1921 m), Lisac (1732 m), M. Gradac (1809 m), Maglaj (1761 m) i drugi tubasti ili kupasti vrhovi.

Crvansko jezero

Foto: U. Beširović

Sa ove velike hercegovačke planine pružaju se nedostižni vidici na kamenitu barijeru Veleži, na Bahtijevicu u Prenju, na Visočicu, Treskavicom i prostrane pašnjake Kruševa polja, Zijemlja, Nevesinjskog polja i Morina, iza kojih strše grebeni Dumoša, Lelije i Zelengore.

Na Crvnu nema stalnih naselja, osim onih u podnožju. Jedino ljeti ima stočarskih katuna na Poljanama, Prenju, Maglaju i Kutlovićima.

Kao i ostale hercegovačke planine Crvanj je na visini iznad 1200 metara bezvoden, naročito ljeti kada isčešnu i presuše snježanici.

U posjet Crvnu treba ići isključivo ljeti. Zimi su putevi najčešće zavijeni snijegom. Planini je najlakše prići iz Uloga, malog mjesta na Neretvi, odakle vodi novi šumski put od deset kilometara dužine do Crvanjskog jezera. Od jezera se za tri sata hoda može stići na Zimomor, vrh planine. Pored jezera, u selu Jezero, mogu se ostaviti kola. Moguć je i pješački prilaz od Nevesinja ili Boračkog jezera. Traje 6 do 7 sati hoda.

S pravom se može reći da je Crvanj od planinara zaboravljen. Ne posjećuju ga čak ni planinari iz Mostara i Sarajeva, kojima je najpristupačniji i najbliži. Istina, Crvanj nema markiranih puteva, ali umjesto markacija postoje uz put poredani kupovi kamenja — kao oni kroz Vlasni dō na Prenju — pomoću kojih se Crvanj može prijeći i po magli i po nevremenu na potezu od Uloga do Nevesinja ili od Morina do Zijemlja.

Osim stočarskih katuna, na Crvnu nema nikakvih naselja ni stambenih objekata. Međutim, prošle godine je u neposrednoj blizini Crvanjskog jezera izgrađen objekt šumske manipulacije, u kojem planinari mogu prenoći. U perspektivi je i izgradnja turističkih objekata, pa se u budućnosti očekuje znatno veći posjet i jezeru i Crvnu. Prošle jeseni jezero je porobljeno.

Ako kažemo da je Crvanj »planina muzej«, sigurno nećemo pretjerati. Njegove stijene vjekovima su trošili ledenjaci, šibali vjetrovi, ispirale kiše i snijegovi, pržilo sunce. Njegova površina je skršena i isitnjena poput barita u mlinu. Na Crvnu nema ni traga pitomosti i nježnosti, nema traga bujne, pitome i zanosne ljepote. Jedini znaci života i radosti na ljetnom vrelom suncu su pojedini fragmenti šuma i usamljene, zelene, travnate oaze, na kojima ovce traže svoju škrtu pašu. A i to samo dva ljetna mjeseca, jer već u augustu vrelo hercegovačko sunce opari i sprži i posljedni busen zelene trave. Ionako škrti i osamljeni, svi izvori presuše, a kamen se tako usija, da se od žege rasipa i puca.

Vrijeme je u stijenama Crvna stvorilo fantastične oblike. Mašta nevidljivog umjetnika izbrisala je ili zaoblila kamenje do te mjere, da i čovjek bez ikakve mašte u tome kamenitome neredu lako prepoznaje razne figure, piramide, skulpture itd. Čudna igra prirode zaodjela je krš u kitnjaste tvorbe, bedeme i utvrđenja neobično skladne arhitekture. Kršljive stijene postale su pravi spomenici — jedinstveni po izgledu, obliku i ljepoti.

Inače, na ovoj planini je sve nekako tajanstveno, smireno, umorno i tiho do pobožnosti. Samo blejanje ovaca, klepet zvona i prodorni laž u ovčarskih pasa u kratkome ljetu narušava mir usamljenoga Crvna.

Jedna od kamenitih »kula« na Crvnju

Foto: U. Beširović

Uz Zimomor, najviši vrh Crvnja, za planinare je svakako najprivlačnije Crvanjsko jezero. Kod sela Jezero, blizu Uloga, nalazi se jezero koje geografski nazivaju još Uloško ili Bačko jezero. Međutim, mještani ga zovu jednostavno: jezero. Bubrežastoga je oblika, dugo je 380, široko 200, a duboko do 5 metara. Ako je vjerovati legendama, u jezeru se kupaju vile, a pećina na Zimomoru ima izlaz u Blagaju kod Mostara. Po predanju kradljivci stoke bacali bi ukradena grla u pećinu na Zimomoru, i dočekivali svoj plijen na izvoru Bune u Blagaju (ova udaljenost iznosi oko 50 kilometara).

Zimomor je dobio ime po tome, jer ovdje zimi mraz, snijeg i mečava pomore sve živo što se tu zadesi. Također po predanju, crvi iz snijega (preko ljeta snježanici na Crvnju se ucrvaju) nagrizaju i uništavaju šumu i ostale biljke, pa je otuda nastalo ime planini — Crvanj. Danas bi teško našli tih crva u snijegu, ali je činjenica, da Crvanj uistinu ima vrlo malo šume i zeljastog bilja.

U narodu je Crvanj najpoznatiji po legendi o okamenjenom svatovskom groblju na Morinama. Čuvena narodna pjesma koja priča o tome, počinje riječima:

»Kad namignu Crvanj na Morine . . .«

Zaštita prirode

OSNOVAN SAVJET ZA ZAŠТИTU PRIRODE HRVATSKE

Novi zakon o zaštiti prirode u Hrvatskoj, o kome smo naše čitaocu obavijestili u jednom od prošlih brojeva, predviđao je i osnivanje posebnog tijela pri izvršnom vijeću Sabora kao posebnog društveno-političko-stručnog organa, kojemu je glavni zadatak vođenje politike zaštite prirode na području SR Hrvatske. Prva sjednica novoga organa, koji nosi ime »Savjet za zaštitu prirode Hrvatske«, održana je 21. januara 1966. u prostorijama Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH. Sjednici su prisustvovali članovi

Jure Ivezić,
Rade Bulat,
Blaž Kalafatić,
akademik Branimir Gušić,
dr Željko Poljak,
ing. Dragutin Böhm,

ing. Dragutin Jurka,
ing. Pavle Ungar,
prof. Milan Anić,
Vilim Leskošek i
Živana Živković.

Pod predsjedništvom Jure Ivezića razmotrena su slijedeća pitanja: uloga i zadaci Savjeta za zaštitu prirode Hrvatske, program rada Savjeta za 1966. godinu, osnivanje komisija savjeta i imenovanje njihovih članova. Na kraju su formulirani slijedeći zaključci:

1) Osnovane su komisije: Komisija za opće prirodne rezervate, Komisija za posebnu zaštitu biljnih i životinjskih vrsta i Komisija za memorialne prirodne objekte.

2) Prije iduće sjednice Savjeta sastat će se Komisija za opće prirodne rezervate i razmotriti materijale o Plitvičkim jezerima, o Risnjaku, te Bijelim i Samarskim stijenama.

3) U smislu diskusije posebna radna grupa od predstavnika Republičkog sekretarijata i Republičkog zavoda zajedno s predsjednikom izraditi će za iduću sjednicu orientacioni program rada Savjeta.

4) U pogledu nacionalnih parkova za svaku sjednicu pripremit će se elaborat o stanju i problemima jednog od nacionalnih parkova koje će elaborate pripremati sami nacionalni parkovi.

5) Republički sekretarijat i Republički zavod treba da ponovno obnove kontakt s Urbanističkim institutom radi razmatranja problema zaštite prirode u priobalnom pojasu a u vezi s izradom regulacionog plana jadranske obale.

6) Ostvarujući svoj osnovni zadatak — angažiranje društveno-političkih zajednica oko zaštite prirode — posebna radna grupa Savjeta izraditi će i dostaviti općinama obalnog područja preporuku o zaštiti prirode kao cjeline i o problemima zaštite prirode na njihovom terenu.

7) U vezi s raspravom o organizaciji stručnih službi za zaštitu prirode u Republici usvojen je prijedlog za kadrovsko povećanje Republičkog zavoda za zaštitu prirode za još dva radna mjeseta stručnjaka.

8) Na sastanak stručnjaka povodom projekta za izgradnju Hidroelektrane na Krki uputit će svoje predstavnike Republički zavod za zaštitu prirode Hrvatske, dok će od Savjeta kao predstavnici sastanku prisustvovati predsjednik Savjeta i dr B. Gušić.

9) Na sjednici Prosvjetno-kulturnog vijeća Sabora na kojoj će biti razmatran statut Republičkog zavoda za zaštitu prirode kao predstavnik Savjeta prisustvovat će predsjednik.

10) S obzirom da je Savjet novi specifični organ bez prethodnih iskustava, za sada nema potrebe da se donosi njegov poslovnik. Ovaj zadatak odlaže se na neodređeno vrijeme dok se tokom rada Savjeta samom praksom ne formiraju pravila postupka.

11) U cilju što efikasnijeg djelovanja Savjeta, njegove sjednice održavat će se u prosjeku jednom mjesечно.

Lionel Terray

25. VII 1921. — 19. IX 1965.

Smrt vreba u planini na svakom koraku, a mi alpinisti joj pomažemo svojom neoprezenošću, ili kako zna reći Joža Čop: »Pet metara pod vrhom bliže si »šodru«, nego svom ciljku.«

Lionel Terray je mrtav. Pao je u brdima koja je toliko volio. Ta strašna vijest, koja je 22. rujna kao vjetar obila zemljinu kuglu i stigla u svaki kutak, gdje god postoji planinama naklonjene duše, prenerazila nas je. Zar Terray? Čovjek kojeg ni najteži trenuci u planinama nisu mogli pokolebiti, čovjek koji se borio s osamtišućnjacima, sa stijenama, sa podivljajim ledenim olujama u

Patagoniji, sa stijenama Eigera i Grandes Jorassesa, zar taj Terray da pogine? Zar u planinama? Zar u suhoj, jedva 400 metara visokoj stijeni? Zar onaj nama poznati, nasmješeni gorski vodič sa fotografijom i filmova, da je mrtav? Nevjerojatno, ali stvarno!

Dogodilo se to u nedjelju 19. rujna u poslijepodnevnim satima. Terray je krenuo sa svojim prijateljem Martinettijem, također alpskim vodičem i članom ekskluzivne »Groupe de Haute Montagne« na nedjeljni izlet s namjerom da se uspne kroz 400 metara visoku stijenu Gerbiera. Vrhunac Gerbier (2.109 m) nalazi se u francuskoj planinskoj skupini Verkorsa nedaleko Grenobla, gdje je Terray i rođen. Ta planina ima nešto više od tisuću metara široku istočnu stijenu koja je prvi puta prepenjana 1927. godine, dok danas kroz tu barijeru vodi nekoliko modernih smjerova. Smjer koji su Lionel i njegov partner izabrali petog je stupnja teškoće. Prvi ga je ispenjao Serge Coupé s partnerom za 14 sati i poznat je po tome što se u njemu nalaze detalji stijene, koji se mogu savladati penjući samo tzv. tehnikom »iz klina u klin«. Poznavaoci tvrde da je tragican pad morao početi pedesetak metara ispod vrha, tamo gdje se ispod ogromnih prevjesa nalazi jedna delikatna priječnica. Pravi uzroci ostat će nam vjerojatno zauvijek tajna.

Poznato nam je samo nekoliko činjenica. Alpinisti se nisu vratili na vrijeme i almirirane su grupe da ih traže. U srijedu prije podne nadena su njihova mrtva tijela u podnožju stijene vezana užetom. Na užetu nije bilo karabinera s kakvim eventualno isčupanim klinom — dakle o nekom osiguranju ili međuosiguranju ne može se govoriti. Satovi na rukama nastradalih stali su u 17 i 30.

Kako se nesreća desila? Zar da osvajač na Himalajama, u Kordiljerama, na Aljasci, osvajač najtežih stijena u Evropi, učini neku banalnu griješku? Pozna vaoci alpinizma tvrde da je smrt u planini svugdje prisutna i oprez stalno potreban. Sjetimo se samo nesreće Hermanna Buhla, osvajača Nanga Parbata, koji je stradao na povratku s vrha, ili Luja Lachenalla, osvajača Anapurne, koji je stradao skijajući se. Međutim Terray je bio poznat po svojoj opreznosti, a za partnere je birao samo dobre i prokušane alpiniste. Možda je uzrok ovoj nesreći kišica, koja je poslije podne navlažila stijenu.

Lionel je mrtav. Svijet alpinista tuguje za čovjekom koji je među njima bio najbolji, najuporniji i najsnažniji. Tuguje za čovjekom, za kojega je Maurice Herzog, francuski ministar za sport i omladinu, njegov drug s Anapurne, rekao: »Lionel je heroj iz legende, njegova ljubav prema planinama bila je neizmjerna.« Bio je sin liječnika, vrlo kulturni, ali je mnogo pazio na fizičku snagu i izdržljivost, čak se trudio da ostavi dojam grubog i neotesanog, kao da mu je važna samo čista snaga mišića. To je išlo tako daleko, da su ga prijatelji počeli nazivati »medvjedom iz Chamonix-a.« On je u planinarstvo ušao iz čistih idea«, kaže Herzog, koji mu je prije nekoliko godina prikatio na grudi orden Legije časti, odlikovanje francuske vlade za uspjehe na sportskom polju.

Planine je zavolio još u djetinjstvu, gledajući ih iz rodne kuće u Grenoblu. Rano ih je počeo posjećivati, najprije kao skijaš, a kasnije kao alpinista.

Era njegovih uspjeha počinje onda, kada se preselio u blizinu Chamonixa i počeo živjeti od teškog kruha alpskog vodiča i skijaškog učitelja. Između sezone čekali su ga radovi na njegovom malom seljačkom dobru i usponi za vlastiti užitak. Tu se nižu njegovi veliki uspjesi. Godine 1947. drugo ponavljanje uspona kroz sjevernu stijenu Eigera, 1946. četvrto ponavljanje uspona po Walkerovom stupu u masivu Grand Jorasses, 1949. godine prvi uspon kroz stijenu sjeveroistočnog Piz Badille izведен u jednom danu. Godine 1952. učestvuje u ekspediciji na Fitz Roy u Patagoniji, koji on naziva »najljepšim brdom svijeta«. Dvije godine kasnije osvaja 7815 m visoki Chomolönzo u Himalajama. Slijedi prvenstveni uspon, zapravo osvajanje Makalu(8481 m) sa Jean Couzyjem 1955. godine. Godine 1956. posjećuje tzv. »nemoguća brda« u Peruanskim Andama i osvaja zapadni vrh Chacraraju.

Godina 1962. veoma mu je uspješna. Osvaja vrh Janu (7710 m) gdje je trebalo pod samim vrhom savladati detalje petog stupnja teškoće i doslovno »prejašti« oštar greben u blizini vrha. Samo nekoliko tjedana nakon toga nalazimo ga na istočnom vrhu Chacraraja (6020 m), a još iste godine u postmonsumskom periodu uspinje se na zapadni vrh Nilgirija (7050 m) u području Anapurne u Himalajama. Dvije godine kasnije (1964.) učestvuje u ekspediciji na Aljasci i osvaja Mount Huntington, 3770 m visok.

Ukratko, šest himalajskih ekspedicija, među kojima i ona Herzogova na Anapurnu 1950. godine, pet u južnoameričkim Andama, jedna u afričkom Hoggaru, jedna na Aljasci, uz brojne uspone u evropskim Alpama, dovoljno govore o Terrayu.

Kao učitelj skijanja u Kanadi, kao nosilac glavne uloge u nama poznatom filmu »Zvijezde u podne« (Les étoiles de midi), kao predavač, kao tehnički šef žičare na Aiguille des Grands Montets postaje skoro legendaran u krugovima franuskih alpinista.

Baš kada je njegova egzistencija bila osigurana, kada je mogao provoditi još više svog vremena u planinama, u zenitu svoga života, napustio nas je naš drug, naš prijatelj, Lionel Terray.

Prerano!

Prema »Alpinismusu« priredio
Antun FILIPČIĆ, PDS »Velebit«

Drama u sjevernoj stijeni Eigera

Odlomak iz knjige »Osvajači beskorisnoga« (Les Conquerants de l'inutile), izasle 1961. u izdavačkoj kući Gallimard. Prevela ing. Božena Pražić.

Prvi navez su sačinjavala dva vrlo mleta Bavarcia: Tony Kurz i Andreas Hinterstoisser. Tony Kurz, inače profesionalni vodič, postao je poznat svojim mnogobrojnim prvenstvenim usponima istočnih Alpa, a Andreas Hinterstoisser bio mu je vjerni pratilac u gotovo svim smjelim i teškim pothvatima, od kojih je najznačajniji bio svladavanje sjeverne stijene Groiszine. Njih dvojica predstavljali su vrlo pouzdan navez, sposoban da svladava i najteže prepreke u stijeni.

Sasvim obrnuta situacija bila je sa drugim navezom, koji su sačinjavali Austrijanci Willy Angerer i Edi Rainer. Obojica rodom iz Innsbrucka, bili su bez sumnje inače dobri alpinisti, no alpinisti, koji u svojoj ranijoj alpinističkoj karijeri nisu imali ni jednog važnijeg uspona, pa je jasno, da nisu mogli biti kvalificirani za svladavanje sjeverne stijene Eigera.

17. jula vrijeme se konačno poboljšalo, pa su oba naveza u dva sata pred zoru, uz blistavo nebo posuto zvjezdama, ušli u stijenu. U početku su vrlo brzo napredovali i doskora dosegli podnožje »Rote Fluch«. Grupu je vodio Hinterstoisser, koji je odabrao podmukli, već ranije obilježeni put. Pošto su prešli naročito tešku policu, započeli su smioni prelaz na lijevo, koji se mogao svladati samo specijalnom »bavarskom« tehnikom. Doskora su dosegli donji snježnik i nakon petsatnog napornog rada kratka stijena koja je priječila pristup drugom snježniku, bila je svladana, a u sedam sati uvečer grupa je konačno postavila svoj prvi bivak.

Cetvorica alpinista prešli su toga prvog dana više nego polovicu stijene, a to je bio vidan uspjeh, koji je ukazivao na to, da će penjači, ne nastupe li nepredviđene poteškoće, imati najbolje šanse da dosegnu vrh.

Noću se međutim vrijeme naglo promijenilo. Preko planine počeli su se prevlačiti tmasti oblaci. Zbog naglo pogoršanog vremena oba naveza napustila su bivak tek u 6 sati i 45 minuta. Napredovali su veoma polagano sjekući put u ledenom snijegu. Uzeli su pravac prema istočnom rubu snježnika.

Gusta magla sve je više obavijala planinu i doskora su ih promatrači, koji su dalekozorima sa Malog Scheidegg-a napeto slijedili njihovo napredovanje, potpuno izgubili iz vidokruga. Tek slijedećega jutra promatrači su otkrili mjesto drugog bivka. To je bilo upravo ono mjesto, na kome su Sedlmeyer i Mehringer našli smrt.

Krajnja sporost napredovanja drugoga dana bila je upravo neobjašnjiva. Vjerovalo se, da će, pošto su po svoj prilici potpuno iscrpljeni, odlučiti se za povratak. Međutim, toga jutra oko 8 sati vidjelo se, da grupa kreće naprijed, no nakon nekoliko sati sasvim sporog napredovanja oba naveza su ipak okrenula i počela se vraćati. Kod toga se me-

đutim jasno moglo vidjeti, da jedan od penjača ima ranjenu glavu. Kada je grupa doprla do mjesta prvog bivaka, opet su oblaci potpuno prekrili planinu, pa je promatranje prekinuto. Oko 5 sati poslije podne moglo ih se opet promatrati kako silaze niz stijenu, koja je dijelila oba snježnika. Spuštali su se veoma polako i oprezno, kod čega su dvojica ozlijedenom stalno pomagala. Tek oko 9 sati na večer uspjeli su doći do donjega snježnika.

Tako je došao slijedeći dan, utorak. Vrijeme je bilo izrazito loše. Čas je padala kiša, a zatim je opet obilato sniježilo. Od rane zore čulo se jasno iz stijene dozivanje. Oko 11 sati na čas su promatrači opazili grupu još uvijek na podnožju prvog snježnika. U 12 sati u podne čuvar željeznice sa stražarnice Jungfrau-Stollenloch napravio je otvor na prozoru zaštićene postaje, pa je opazio grupu, kako napreduje oko 200 metara iznad njegove postaje. Vjerujući, da oni napreduju prema galeriji u kojoj se nalazila njegova postaja, on je otišao u kućicu, da im pripravi čaj. Kada malo kasnije nisu dolazili, opet je kroz prozor pogledao i vikao, da mu se javi. Oni mu rekoše, da im je dobro i da kreću dalje. Stražar je ipak ostao kod prozora, a dva sata kasnije odjednom je začuo krikove i zapomaganje. Telefonirao je na stanicu ledenjaka Eiger i zatražio pomoć. Odmah je organizirana ekipa za pomoć u kojoj su bili Hans Schliünegger te Christian i Adolf Rubi. Spasavaoci su toga dana uspeli doprijeti na oko 100 m ispod Tony Kurza, koji je visio na užetu na vertikalnoj stijeni. Spasavaoci su mogli sa njim i razgovarati, pa su doznali, da je on jedini preživjeli, te da se ne može više spuštati, jer nema ni klinova ni karabinera. U tome strašnom položaju Tony Kurz je proveo i čitavu slijedeću, svoju četvrtu noć.

Slijedećeg jutra oko 4 sata još jedna spasilačka ekipa, koju je predvodio Arnold Glatthard, doprla je do podnožja Rote Fluch i približila se prikovanome Tonyju Kurzu na razdaljinu od samo 40 metara, no bliže nisu mogli. Razgovarali su sa njim pa im je rekao: »Sâm sam. Reiner se gore smrznuo. Hinterstoisser je stradao jučer na večer, a Anger visi dolje mrtav«. Po savjetu spasavalaca Kurz je izvršio podvig, koji pokazuje sasvim nepojmljivu i neshvatljivu izdržljivost. Jedina je mogućnost bila da dosegne podalje od sebe uže na kome je visio mrtav Anger. On je uspio sići do Angera, koji je visio na užetu 12 metara niže ispod njega. Oslobodio je Angera sa užeta i bacio ga u ponor, a onda se golim rukama dovukao do jedne police, na koju je dovukao slobodnih 12 metara užeta, što mu je uslijed potpuno smrznutih ruku predstavljalo natčovječanske napore. No on je ipak u toku nekoliko sati i taj posao obavio, osigurao se sa užetom, prije toga je dapače spustio spasavaocima i svoju opremu, a onda se počeo polako, nakon punih 6 sati natčovječanske borbe, spuštati spasavaocima, koji su strepili samo sa jednom mišlju: hoće li Tonyju uspjeti?

A Tony se spuštao polako ali sigurno i kad je već bio tako nisko, da su ga spasavaoci mogli doseći sa ispruženim cepinom, odjednom su mu svi pokreti tijela i ruku prestali. Ruke su mu se mlahavo opustile niz tijelo, a glava mu pala na grudi. Kurz je izdahnuo. On je skupo prodao svoj život, uloživši u borbu više energije, nego je to ljudski organizam mogao izdržati.

Lionel Terray - osvajač beskorisnoga

Uz nekrolog vrhunskom, izuzetno snažnom i izdvojenom alpinisti teško je, pa i delikatno pokušati osvrnuti se na tu u mnogočem podsta usamljenu ličnost svjetskog vrhunskog posljeratnog alpinizma. No, držeći se okvira potrebnog pieteta, čini mi se ipak potrebnim, da sasvim ukratko pokušam ocrati tu osebujnu i usamljenu alpinističku ličnost sa neortodoksnog alpinističkog stanovišta, sa stanovišta običnog planinara.

Francuska posljeratna alpinistika zahvaljujući nizu vrhunskih alpinističkih ličnosti, kao što su TERRAY, LACHENAL, REBUFFAT, FRANCO, COUZY i HERZOG, uzdigla je alpinistiku na tako visok stepen duhovne i fizičke snage realiziranja, koja je često prelazila u domenu virtuziteta i bravuroznosti, da je niz alpinističkih pothvata, koji je još pred rat spadao u domet i klasu najtežih i jedva savladivih alpinističkih poduhvata, devalviran na osrednju razinu graduacije težine, jer su opetovano pokazivali, da je vrstan, vrhunski alpinista u stanju realizirati za normalna ranija shvaćanja doista nesavladive alpinističke zadatke.

Najistaknutiji, ali i najizdvojeniji među njima bio je svakako Lionel Terray. U danas već jedva preglednoj alpinističkoj literaturi njegovo ime ostat će još za dugo vremena kroz slijedeće alpinističke generacije usamljeno. Simbolično je, no u isto vrijeme i značajno, da je upravo on još 1961. g. dakle u vrijeme, kada je završio svoj četvrti decenij i zakoracio u peti decenij, razdoblje, koje je sa medicinskog i psihološkog stanovišta nespojivo sa vrhunskom alpinistikom, napisao pozamašnu knjigu pod sasvim neobičnim i u prvi mah neočekivanim naslovom: »OSVAJAČI BESKORISNOGA«.

On je u toj knjizi na 570 stranica sa nizom lijepih, dokumentarnih i instruktivnih slika, realistično, te više nego objektivno, izložio svoj alpinistički razvoj od prvih početaka u Alpama, preko za ono vrijeme zapanjujućih svladavanja najtežih alpinističkih problema kao što su Grandes Jorasses i Sjeverna stijena Eigera, do osamtišnjaka Himalaja i Peruanskih Anda. To je knjiga bogata najvrhunskijim alpinističkim dostignućima, pa ipak, autor je toj knjizi dao naslov: »Osvajači beskorisnoga«.

Lionel Terray bio je naročita ličnost. Sav je bio usredotočen i usmjeren samo prema jednom cilju i životnom zadatku: Borbi sa planinom. Obračun sa planinom on je smatrao svojom ličnom borbom koja dobiva smisao upravo u potpunoj besmislenosti i potpunoj beskorisnosti. Sva je vrijednost te borbe jedino i samo u tome, da bude dobivena, a nakon toga i iza toga ne ostaje ništa, nema ništa. Osvojeni vrh nije cilj, nije životni zadatak, nije konačno, lično zadovoljenje i konačno intimno, lično smirenje. Ne. To je samo jedna od niza etapa na putu, koji možda i nema kraja, odnosno, ako i ima kraja, kome on možda neće dospjeti do kraja. Taj put dobiva na vrijednosti i atraktiv-

nosti samo zato i samo na taj način, da postaje sve teži, sve komplikiraniji i sve nemogućiji. U tom svom »credu« on alpinizam direktno suprostavlja sportskom bravuroznom pilotiranju, sportskom trkačem automobilizmu i nekim drugim bravuroznim oblicima sporta. On smatra sasvim prirodnim, da svake godine samo u Francuskoj pogine u Alpama 30—50 alpinista za vrijeme alpinističkih tura. To je broj, koji njega ne uzbuduje, gotovo bi se moglo kazati, da je to »normalni« tribut alpinista, koji oni moraju redovno plaćati sportskom alpinizmu. On u svojoj knjizi opisuje nebrojene situacije, u kojima je gotovo slučajno izbjegao smrti, opisuje to mirno, bez patetike ili pridavanja bilo kakove veće važnosti takovim pojedinostima, a ulomak iz njegova velikog članka o Sjevernoj stjeni Eigera najbolje ilustrira, kako hladno, kroničarski, bez emocionalnosti opisuje oskudno i sažeto, kroz par alineja, jednu od najtežih i najstravičnijih tragedija u Sjevernoj stjeni Eigera. Lionel Terray bio je, mogao bih kazati, puritanac u alpinizmu. On je sav svoj život usmjerio i podesio u pravcu čeličenja volje za osvajanjem najtežih i nesavladivih zadataka i problema naj-modernije alpinistike. Pa ipak, listajući stranice te njegove neobične knjige, prelazeći sa njima puna dva decenija njegovih alpinističkih osvajanja, njegovih triumfa i njegovih uspjeha, čovjek dobiva dojam, da se u Lionel Terraya polako uvlačila sumnja, neće li ga ta njegova, gotovo patološka hipertrofija volje za osvajanjem, konačno ipak uništiti, ili ako i ne baš uništiti, a ono ostaviti ga na koncu nezadovoljena, prazne duše i iscrpljene volje.

I zato, zvuči mi u ušima poput sjetne i bolne, no u isto vrijeme po malo disonantne muzike alineja, kojom on završava knjigu, napisanu 4 godine prije svoje smrti.

U toj alineji on sa sjetom priželjkuje da dočeka starost i da onda, star i umoran konačno napustiti tu, ipak izgubljenu borbu, a da svoj mir tražen čitavog života, konačno nađe ne u planinama, nego među domaćim životinjama i cvijećem oko svoje kuće.

Lionel Terray nije to dočekao. Ta mu se želja nije ispunila. On je na početku fiziološke starosti poginuo u planini. Poginuo je onda, kada se najmanje nadao i kada to nitko nije očekivao. Poginuo je na način kojim su njegovi obožavaoci bili gotovo povrijedeni. Poginuo je jednostavno, obično, protiv svih najosnovnijih alpinističkih pravila, poginuo je besmisleno i beskorisno.

Prof. dr Mihajlo Pražić

Nekad bilo - sad se spominjalo . . .

Na Plitvičkim jezerima prije 40 godina

Polovica prosinca. Dan vedar i topao. Imaš osjećaj, kao da se spremaju proleće, a ne kao da predstoji još čitava zima. Moji me odvedoše na Plitvička jezera. Šećemo, preskakujemo na staze spalo kamenje, izlokane jarke, grane, prolazimo uz Jezera i niz Jezera, koja su puna i bogata vodom i raskošna predzimskim smrrenim bojama. Sami smo. Ni od koga smetani, ni od koga po stazama, putima i puteljcima susretani. Proveli smo na Plitvičkim jezerima nekoliko lijepih, nezabavnih sati, u koje se ipak, na kraju, a osobito na povratku sa Jezera, uvukla neka sjeta i potreba, da se vratim u prošlost, da osjećim sjećanja, ne toliko da ih poređim sa sadašnjicom, koliko zato, da naše mlađe generacije upoznam sa onim, što je nekada bilo, a što se sada više i ne spominje. Da mlađe upoznam sa onim, što se nekada na Plitvičkim jezerima radilo, planiralo, ali i završavalo, pa da mlađi, oni bez tereta dalje jučerašnjice, po neke sadašnje činjenice sagledaju sa one stare, nikada ne pogrešne i nikada ne nepotrebne pozicije: nec audiatur et altera pars (neka se čuje i druga strana).

Godine 1927. došao sam kao šumarski inženjer u Direkciju šuma na Sušaku, pod koju su tada spadala Plitvička jezera. Ma da rođen u Slavoniji, u ravnici na obali Save, već kao gimnazijalac sam dopješačio iz Plaškoga na Plitvička jezera, a i kasnije kao student odlazio sam na Jezera, jednako kao i mnogi drugi daci i studenti onoga doba, tj. koncem prošloga i na početku ovoga stoljeća. Plitvička jezera oko 1927. godine imala su već veliku, nekoliko decenija staru tradiciju, sasvim naročite, ničim drugim neusporedive popularnosti, pa i stanovitu adoraciju u stilu danas već potpuno zaboravljenoga pjesnika Trnskoga, koji je mnogo ranije čitav ciklus pjesama »Jezerkinja« posvetio Plitvičkim jezerima.

Oko 1927. moglo se već doći na Plitvička jezera daleko lakše, brže, pa i udobnije, nego, recimo, dva decenija ranije. Namjernik, koji je sve do pred Prvim svjetskim ratom želio posjetiti Plitvička jezera, mogao je vlakom doći samo do Karlovca, a dalje preko Slunja i Rakovice morao je putovati kolima, ili je mogao doći vlakom do Ogulina, a onda je opet morao kolima putovati preko Saborskog na Plitvička jezera. Međutim, i jednom i drugom varijantom put je trajao, bez obzira na nedobnost putovanja kolima, puna dva dana. Nakon Prvoga svjetskoga rata, tačnije, nakon 1920. godine, namjernik se mogao dovesti vlakom sve do Vrhovina, a onda nastaviti kolima, no oko 1927. već i autobusima do Plitvičkih jezera, a to je bilo u poređenju sa ranijim saobraćajnim prilikama i neprilikama, vrhunac i udobnosti i brzine.

Pa ipak, unatoč udaljenosti i zabačenosti Plitvičkih jezera prije Prvog svjetskoga rata, bio je već u to doba na Plitvičkim jezerima za ono vrijeme veoma velik i za ono doba veoma suvremen hotel na Velikoj poljani iznad jezera Kozjaka, a na okolnim proplancima i padinama Kozjaka počele su nicati brojne kuće privatnika, tako, da je, već neposredno pred Prvim svjetskim ratom, svakoga ljeta na Jezerima provelo svoj godišnji odmor nekoliko stotina ljudi, oduševljenih ljepotom Plitvičkih jezera. U to vrijeme podignut je i na Labudovcu nešto manji hotel, koji je također preko ljeta bio pun gostiju. I konačno, u Plitvičkom Ljeskovcu bile su dvije gostionice, koje su imale nekoliko gostinjskih soba i koje su također ljeti bile pune gostiju.

Kako sam ja 1927. zatekao Plitvička jezera? Cestovni prilaz Jezerima odvijao se dvjema cestama i to jednom od Karlovca preko Slunja i Rakovice, a drugom od Ogulina preko Saborskoga. Obje ceste sastajale su se na Poljanku iznad Korane. Cesta se sa Poljanku spuštaла kasnije na Kozjak i uspela konačno na Veliku poljanu do hotela. Tu se cesta opet (jednako kao i danas) razdvajala, pa se jedan krak uspinjao pod Mukinju, prolazio kroz Jezerce, Kapelu, Priboj i silazio u Korenicu, a drugi je vijugao pored Jezera, prolazio kroz Plitvički Ljeskovac, Gornji i Donji Babin Potok, da konačno dopre do Vrhovina. Oko 1927. već je daleko najveći

dio posjetilaca stizao vlakom u Vrhovine, a odavde do Jezera u to doba već su počeli saobraćati autobusi, pa i automobili.

Na samim Jezerima prije moga dolaska postojala je samo staza obalom donjih triju jezera do Sastavaka, no staza je bila više nalik na nogostup nego na pravu stazu. Na srednjoj etaži Jezera postojala je u to doba staza samo na onoj strani, uz koju je prolazila cesta prema Plitvičkom Ljeskovcu. Na Proščanskem jezeru nije postojala nikakova staza ni uz stranu, kojom je prolazila cesta, a ni na protivnoj obali. Postojao je samo šumski put od Plitvičkog Ljeskovca uz obalu Limana u Sužansku Dragu i dalje za Čorkovu uvalu sa jedne strane, a pod Crni vrh te prema Seliškom vrhu sa druge strane.

Na Kozjaku oko jezera nije u to vrijeme uopće bilo nikakove staze, pa su posjetiocici, koji su namjeravali od hotela na Velikoj poljani otici do Donjih jezera, mogli tamo zaputiti se ili cestom kroz šumu ili čamcima od prevoza do dna Kozjaka.

Iako ja nisam dolaskom na Sušak našao nikakvog prethodnog plana o eventualnoj turističkoj obradi Plitvičkih jezera i ma da turistički problem Jezera ni direktno ni indirektno nije bio uključen u inače obimne poslove, dužnosti i planove Direkcije šuma na Sušaku, postalo mi je odmah jasno, ma da nisam ni po planinarskoj ni po čisto turističkoj liniji bio lično i direktno interesiran, da za bilo kakav jači, bolji i svremeniji turizam na Plitvičkim jezerima treba u prvom redu izgraditi na samim Jezerima dobre staze, puteve, puteljke, mostiće oko slapova, mimo slapova i preko slapova, a nakon toga, odnosno, po mogućnosti treba misliti na građenje staza, puteva i prilaza Jezerima u planinarskom smislu. Zato sam odmah, već prve godine, dakle 1927., osigurao doduše skromne kredite, no ipak dovoljne, da sa njima započнем izgradnju staza po Jezerima i njihovoju najužoj okolini. Na dužnosti u Direkciji šuma na Sušaku ostao sam 7 godina i kroz to vrijeme sam svake godine od proljeća do kasne jeseni gradio (a prije toga naravno sâm i projektirao) puteve, staze, mostiće, prelaze, ulaze u špilje itd. Za čitavo to vrijeme imao sam na jezerima jednog laguna, koji je nadgledao radove najmljenih radnika. U tih 7 godina izgradio sam slijedeće:

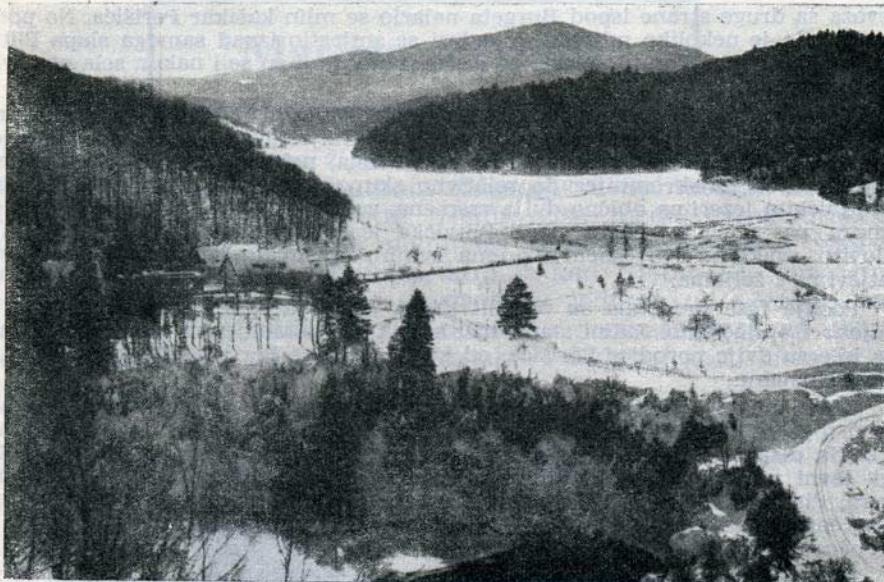
Stazu oko čitavoga jezera Kozjaka; staze oko svih jezera srednje plitvičke etaže sa 3 poprečne staze među njima i kroz burgete; stazu uzduž čitave zapadne obale Proščanskoga jezera do u Sužansku dragu; stazu iz Glibovite drage uz Rječicu do njena izvora sa odvojkom na vrh Cagalj, te pod vrh Mukinju; stazu koja je započinjala iza hotela na Velikoj poljani, na vrh Medvedaka, te preko čitave njegove kose do nad Šupljaru; planinarski put od Sužanske drage iznad Gornjeg Babina Potoka, pored Javornika, na željezničku stanicu Rudo Polje, pa sam na taj način omogućio planinarima da pješice, lagano, lijepim, ugodnim i sjenovitim putem od željezničke stanice Rudo Polje dođu na Plitvička jezera za nepuna 4 sata. Uredio sam Šupljaru, uređio i proširio Golubnjaču, otkrio, uređio i učinio pristupačnom špilju Vilu Jezerkinju, a u Golubnjaču i Vilu Jezerkinju uevo sam i električno osvjetljenje, koje je davao benzinski motor, smješten u predvorju spilje Vile Jezerkinje. Konačno sam uređio i put od Sastavaka niz Koranu sve do ispod drugoga slapa Korane.

Ukratko: u toku 7 godina izgradio sam ukupno 78 kilometara staza oko Plitvičkih jezera i u njihovoj bližoj okolini sa ciljem, da se turistima i planinarima omogući što lakše, što potpunije i što temeljitije kretanje po Plitvičkim jezerima, pa prema tome i njihovo što temeljitije upoznavanje.

Odlazeći 1934. sa Plitvičkih jezera na novu dužnost, koja me na žalost za uvijek otrgnula od Plitvičkih jezera, ostavio sam tamo otpriklike slijedeću situaciju:

Sva jezera su bila oivičena potrebnim putevima, stazama, mostićima i prelazima, tako, da je posjetilac mogao doprijeti do svakog iole vrijednog detalja i predjela, bilo kojeg jezera, odnosno, bilo kojeg dijela pojedinih od velikih jezera. I spilja Golubnjača i spilja Vila Jezerkinja bile su pristupačne posjetiocima, a za vrijeme ljeta veliki broj posjetilaca najbolje je pokazao ne mali interes za te dvije u mnogočemu zanimljive, a u onom kraju jedinstvene spiljske formacije.

Na Velikoj poljani, dakle upravo tamu, gdje se i danas nalaze hotelske zgrade, bio je uz veliki hotel podignut još i Hotel »Belevue«, nešto manji, no moderniji, te čitav niz privatnih zgrada, koje su bile adaptirane za primanje gostiju. Postojalo je iznad velikog hotela i svratište Ferijalnoga saveza, koje je imalo oko 30 kreveta.

Pogled sa Samara na jezero Kozjak i Ličku Plješivicu zimi

Foto: Č. Kušević

Preko puta velikog hotela, odmah ispod ceste, imao je trgovinu, svratište i gostionicu sa sobama i brojnim ležajima, danas legendarni »Isus«, odnosno, Prokopije Prica, koji svoje staračke dane, jednako poput drugog »posljednjeg Mohikanca« sa Plitvičkih jezera, Stipe Perišića, traje ne na Jezerima, nego u Zagrebu. I jednom i drugom, kojom slijedećom prilikom posvetit će nekoliko zasebnih redaka.

Ispod ceste, a iznad samoga jezera Kozjaka nalazio se lijepi Solajin hotel, te niz drugih kuća. U gornjem rubu jezera Kozjaka, ispred Vučetićeva posjeda, nalazile su se kuće jedinih starosjedilaca na samom jezeru Kozjaku, Perišića, koji su također za vrijeme ljeta mogli primiti ne mali broj gostiju. U dnu Kozjaka, ispod ceste na livadi, iznad litice imala je Lončarica svratište sa desetak soba i oko 30 kreveta.

Prema tome, za vrijeme ljeta smještajni kapaciteti na Plitvičkim jezerima i Plitvičkom Ljeskovcu, ne računajući ovamo okolna sela kao što su: Plitvica, Korana, Rastovača, Zaklopača, Bijela Rijeka, Končarev Kraj, Poljanak, Mirica Štrpinja, Bigine Poljane itd. bili su takvi, da su mogli primiti odjednom nekoliko stotina gostiju.

A cijene usluga? Dak, student i svaki »mali« čovjek, mogao je dobiti na Plitvicama ležaj već za nekoliko dinara (novine su npr. u to doba koštale 1 dinar). U prenoćištu Ferijalnoga saveza krevet je koštao 5 dinara. I hrana se kod pojedinih mještana mogla dobiti po veoma pogodnoj cijeni. U hotelima su penzionske usluge bile, naravno, znatno skuplje, no još uvijek potpuno u skladu sa hotelskim i penzionskim uslugama bilo gdje drugdje u zemlji. Moram doduše podvući, da su u to vrijeme Plitvička jezera posjećivali isključivo naši ljudi.

Što se tiče autohtonog življa na Plitvičkim jezerima i selima oko njih, u to vrijeme sačuvalo se još dosta elemenata života iz razdoblja oko preloma dvaju stoljeća.

Uz čitavu Bijelu rijeku bilo je tada 5 razmjerne velikih, zagačenih bentova sa odgovarajućim brojem mlinova i pilana. U Plitvičkom Ljeskovcu i to, kako na donjem dijelu Bijele Rijeke, tako i na sastavcima Bijele i Crne Rijeke, bilo je 11 mlinova i 4 pilane. Na Labudovcu bila je ranije pilana, koja je u moje vrijeme već prestala raditi. Na dnu jezera Kozjaka bio je veći mlin kašikar sa 2 vitla, a kod

prevoza sa druge strane ispod Burgeta nalazio se mlin kašikar Perišića. Na potoku Plitvici bilo je nekoliko mlinova, a zadnji se smjestio iznad samoga slapa Plitvice u Sastavke. U selu Korani nalazio se niz mlinova, koji su se i nakon sela nastavljali niz Koranu.

Naši ljudi su prije Drugog svjetskoga rata dolazili na Plitvička jezera preko ljeta i provodili na njima svoj godišnji odmor. Smještavali su se tako, kako je to odgovaralo njihovim materijalnim mogućnostima, nalazeći odgovarajući smještaj i prehranu od najskromnijeg do relativno skupog, hotelskog. Svi su oni ostajali na Plitvičkim jezerima obično dulje vremena, već prema duljini trajanja godišnjeg odmora, pa su na taj način mogli Plitvička jezera upoznati potpuno, temeljito i cijelovito, svaki na svoj način i prema svojim općim, intelektualnim i estetskim zahtjevima i željama.

Poslije rata preostala su na Plitvičkim jezerima samo zgarišta. Sve je bilo spaljeno i opljačkano. Jedini stanovnici samih Plitvičkih jezera neposredno nakon rata bile su dvije porodice Perišića, od kojih se Stipe Perišić smjestio u mlinu na jezeru Kozjaku.

Ubrzano nakon oslobođenja formiran je Nacionalni park »Plitvička jezera«, a nakon toga započete su duge diskusije, kako treba izgledati taj budući nacionalni park. Na diskusije su pozivani svi odgovorni stručnjaci: arhitekti, šumari, botaničari, javni radnici itd, pa sam među njima bio i ja. Sjedničili smo, odlazili na Jezera, diskutirali i konačno se složili u tome, da Plitvička jezera moraju ostati pošteđena od stihiskog izgradivanja hotela, gostonica i sličnog, kako bi se što više očuvala njihova ljepota i prirodnost.

Nakon svega toga počelo se rušiti sve što je još ostalo od rata, pa je npr. srušen i jedini relikt prošlih vremena na jezeru Kozjaku, Perišića mlin, koji bi, da je bilo pameti, pa da je sačuvan i konzerviran, predstavljao pravu atrakciju na Plitvičkim jezerima. Uklanjanje svega, što je nekada na Jezerima bilo, tako je temeljito provedeno, da su npr. od čitavoga Lončarkinoga posjeda u dnu jezera Kozjaka preostale danas samo 4 kamene stepenice na obali jezera, kojima su gosti iz njena svratišta silazili do jezera na kupanje. Od Vučetićevoga posjeda preostale su samo dvije kamene stepenice podno borova na obalnom putu.

Kakova je danas situacija na Plitvičkim jezerima?

Nekada su namjernici, daci i studenti mogli za razmjerno malo novaca provesti na Jezerima dane, pa i nedjelje, a za to vrijeme detaljno i temeljito upoznati i Jezera i domaće starosjedioce, te njihov način života, a danas su Jezera orijentirana na komercijalni inostrani turizam. Naš običan čovjek može doći ovamo samo kao izletnik preko nedjelje, da tamo proveđe tek par sati.

Danas su zapravo Plitvička jezera, u svojoj cjelini promatrana, pusta. Preko ljeta borave samo na jezeru Kozjaku, te jednom dijelu Srednjih i Donjih jezera, strani turisti, koji tamo provode par sati ili u najboljem slučaju par dana. Naši ljudi provode na Jezerima tek par sati, a onda se vraćaju kući, iako je veza s Jezerima danas više nego jednostavna, udobna i brza. A kada glavna sezona prode, Jezera opuste, ona su potpuno napuštena i zaboravljena.

Poznam Plitvička jezera već, eto, šest decenija. U vrijeme kada sam dio svoje aktivnosti utrošio u Plitvička jezera, smatrao sam, uostalom jednako kao pretežni dio naših intelektualaca, da su ona svojevrsna poljepoti i da treba svaki pojedinac učiniti sve što može i zna, da omogući što većem dijelu naših ljudi svih društvenih slojeva i dobnih skupina, da što češće odlaze na Jezera, da što više na njima borave, da ih što bolje upoznaju i što dublje dožive njihovu ljepotu.

Od tih šezdesetak godina u zadnjih petnaestak godina Plitvička su jezera pretvorena u nacionalni park, međutim, ne mogu se oteti dojmu, da to, što su Jezera danas, nisu više ono isto, što su nama nekada bila.

Marijan Petrošić

Prošle zime ugasio se život jednog zaslужnog planinara iz stare garde koja se okupila sa osnutkom »Mosora« u Splitu oko tadašnjeg predsjednika Umberta Giromette. Nema više među nama dragoga i neprežaljenog druga Marijana, planinara škrta i odmjerena u besjedi, ali jaka duhom, idealnog planinara, koji je kao rijetko tko znao proniknuti, pronaći i osjetiti ljepotu prirode u jednom od njezinih najdivnijih dijelova, u planini. Bilo je dovoljno promatrati ga na našim najčešćim izletištima, po Mosoru, Kozjaku i Vidovoј gori, kada bi sa

njihovih istaknutih vidikovaca za ranih zora ili zalazećeg sunca, za večernjih tihih sutona, produhovljena lica, kao u ekstazi, promatrao sve najvelebitije što priroda može čovjeku da pruži i pokaže. U jednoj osobi bijaše tada naš Marijan rođeni pjesnik, produhovljeni slikar i kipar, ukratko u svemu tome pravi i istančani magister elegantiae, koji je sve to čudesno i lijepo slagao u divnu galeriju svoje unutrašnjosti, a koja je samo djelomice prodirala na površinu u brojnim slikama njegove fotokamere. Tko je prelistavao godišta predratnoga »Hrvatskoga planinara« mogao je često puta naići na divne fotografije, koje je ostvario profinjeni ukus druga Marijana. Ta, on je bio osnivač i dugogodišnji voditelj društvene fotosekcije. Posjedovao je sve odlike pravog planinara i druga. Prije rata nismo imali u Splitu posebnih pro-

istorija kao što imamo danas, jer su sva naša nastojanja i rad društva bili usredotočeni na radeve i gradnje u planini. To su bili dom na Ljuvaču i kuća na Užinskoj kosi na Mosoru, kuće i skloništa na Vidovoj gori, Kamešnici, Vagnju i Krug planini pod Cincarom.

Sastajalište članova i Upravnog odbora bilo je često u dućanu pokojnoga Marijana u Marmontovoj ulici, a kasnije u današnjim prostorijama u istoj ulici. Tu smo sa pokojnim predsjednikom Giromettom skoro dnevno uvečer zalazili, stvarali uglavnom sve odluke, programe rada i vodili diskusije. (Predavanja su se obično održavala u primearnoj dvorani stare Klasične gimnazije u Nodilovoj ulici.) Svaki drugi vlasnik radnje, nakon kraćeg vremena pokušao bi nas se riješiti sa nekoliko učtivih besjeda, ali pokojni Marijan je te večernje sastanke promatrao kao nešto sasvim prirodno, sudjelujući živo u razgovorima, koliko mu je posao dopuštao. Bio je član Uprave društva, a održao je i nekoliko predavanja.

Kao planinar u fizičkom pogledu imao je odlike rođenog gorštaka, premda je bio dijete grada. Poznavao sam dosta naših planinara, inače ustrajnih i vještih, koji, što se tiče orijentacije u planini u teškom terenu, nisu stizali dalje od prosječnosti. Pokojnog Marijana priroda je u obilju obdarila tim tako potrebnim darom jednog gorštaka i planinara. Treba da istaknem još jednu njegovu odliku: hladnokrvnost pri svladavanju opasnih situacija. Svladavao je lakoćom naporne i dugачke ekskurzije; morali smo se čuditi kako njegovo na izgled šibko tijelo lako svladava sve terenske poteškoće. Da, šibko tijelo, ali njegove mišice, stvorene kao od mazije, jaki duh je lakoćom pokretao. Kasnije, fizički iscrpljen bolešću, ustrajao je do krajnjih granica u svom zvanju knjižara: do posljednjih časova pokazao se duhom jaki i savjesni Marijan. Njegovi stari drugovi, od srca su željeli da naš dragi Marijan još dugi niz godina provede u krugu svoje porodice, u Kaštel Gomilici, tik na domak stare Salone, i da u svom tusculumu, tik nad žalom žuborećeg mora, prevrće motičicom lijehe povrtnjaka i odmarajući se, ležeći ili sjedeći u mekoj travi, in tenaci gramine, u sjeni pod krošnjama stabla. A praznikom, ukoliko ne bi bio s nama, da dočekuje nas, svoje stare drugove, kada bi se spuštali sa Kozjaka u Kaštelanski Misir, raširenih ruku i nudeći nas svime što je njegov skromni dom mogao da pruži.

Ali nažalost sADBina je drugačije odredila!

Sic erat in fatis!

Stipe Vrdoljak, Split

Pitanja i diskusija

Prof. dr MIHAJLO PRAŽIĆ, Zagreb

Motorizacija i planinarstvo

Motorizacija i planinarstvo je problem, o kome se, ma da je od prvorazredne važnosti i aktuelnosti, malo piše. Dr Ž. Poljak je taj problem u našem časopisu (9—10, 1965) tek načeo i o tome se može sa raznih aspekata provoditi analize i meditacije. Vjerujem, da je Poljak svoj članak napisao više kao uvodni članak, nakon čega bi trebao da uslijedi niz članaka, koji bi osvijetlili taj aktuelni problem sa što različitijih aspekata. Ma da se ja sa zaključcima u tom članku potpuno slažem, ipak ću tome pitanju prići na nešto drugačiji način.

Svaki stariji planinar, a među starije ću ovaj puta ubrojiti planinare koji imaju iza sebe najmanje dva decenija planinarskoga »staža«, sa stanovitom sjetom i nelagodnošću promatra prodiranje motorizacije i tehnike u današnje planinarstvo. svaki »pravi« planinar intimno u sebi želi, da sve one planine, u kojima je minulih decenija proveo svoje najljepše i najemotivnije doživljaje, ostanu i u budućnosti što dalje od civilizacije, tehnike i ostalih rekvizita moderne urbane civilizacije; da u te planine i dalje odlaze samo »pravi« planinari, koji će znati osjetiti i doživiti svu ljepotu i draž nedirnute planinske prirode. Kada takav stariji planinar, danas, za ljetne sezone ode autobusom ili autom na pr. na Plitvička jezera, prisjetit će se opisa Plitvičkih jezera niza naših starih planinara, napisanih prije 5—6 decenija, pa će imati osjećaj, da ono, što je od Jezera još ostalo, utopivši se potpuno, u vašarski metež deviznog autoturizma, nema više nikakve veze sa Plitvičkim jezerima prije 5—6 decenija. Kada taj isti planinar čita opise na pr. dra Simonovića ili dra Poljaka o Velebitu, a od tada su prošla tek 3—4 decenija, sadašnja usporedba sa tom relativno blizom prošlošću ispast će gotovo jednako tako, kao i sa Plitvičkim jezerima.

Izgledalo bi prema tome, na prvi pogled, kao da je onog »pravog« planinarstva, nekadašnjeg planinarstva, nestalo i to za uvijek, a ono, što je preostalo, ono, što je planinarstvo danas, to je nešto drugo, neki surogat, neki simplificirani i suvremenom životu adaptirani nadomjestak brzopletog i površnog odlaženja, te zgušnutog i kratkotrajnog doživljavanja prirodnih ljepota u planinama. Pa ipak neće biti tako i nije tako.

Život teče, evoluira, ne stoji i ne može se ni zaustavljati, a kamo li vraćati natrag. Vremena, u kojima su Schlosser, Vukotinović, Hranilović, Hirc, Šenoa, Cvijić, Rossi, Simonović itd. odlazili u planine na način ekspedicija u nepoznato i nesigurno, su prošla. Ako malo kritičnije promatramo čitav geografsko-etnografsko-geološki opus Cvijića, doći ćemo do zaključka, da je on za svoj relativno ne dugi naučni vijek utrošio daleko najveći dio vremena za putovanja do pojedinih terena,

prolaženja tim područjima i vraćanja natrag. Dr R. Simonović je 4 decenija svake godine odlazio na mjesec dana u Dinaride, no za ta svoja dinarska putešestvija trebao je tačno polovicu vremena za odlazak i za povratak, a detaljne pripreme za svaki odlazak trajale su barem mjesec dana. Kako je danas u tim planinama? Kakav je danas prosječni planinar u odnosu prema planinama? Činjenica je, da su danas gotovo na sve naše planine izrađene ceste, pa i mnogobrojne ceste. Činjenica je isto tako, da danas i u naše planine, ma da sporo i izolirano, prodiru i žičare. Pokušajmo zato kritički odvagnuti pozitivne i negativne reperkusije te stvarnosti.

Kod nas se grade ceste doista po svuda, no da li je to bilo opravданo, promišljeno i na solidne financijske temelje postavljeno?

Uzet će samo nekoliko primjera, a započet će sa najblažim. O tome da se Medvednica, taj naš šumski park i »pluća« Zagreba pustoši planskom i temeljitim drvosjećom, koja je uglavnom već prošla kroz istočni dio, bilo je već i na stranicama »Naših planina« govora. No možda se ne zna, da je u masivu Gorščica — Lipa osimdrvno eksploracione ceste u dolinu Ribnjaka, započeta i gradnjadrvno eksploracione ceste, koja je uz Čučerečki Potok trebala doprijeti pod Stražnec ispod Marije Snežne. Prvi sloj je već bio gotov, pa je trebalo izgraditi još i dva poveća mosta preko potoka. Tek kod postavljanja temeljnih stupova za te malo veće objekte ustanovilo se, da tu cestu zapravo i ne treba graditi, jer u čitavome tom arealu i nema većih količinadrvne mase za sjeću. I tako ostaci nedovršenih mostova i blatnjava započeta cesta pokazuju i danas i budućim pokoljenjima planinara, da je u tu cestu utrošeno više novaca, nego je dobiveno kasnijom sjećom čitavoga područja Pušnjak-Ribnjak.

A sada, nekoliko riječi o cesti na Učku. Dok je bila u gradnji, pridavana joj je naročita važnost i značenje, no još nije pravo i do kraja bila ni završena, jednostavno je napuštena. Danas se za nju zapravo nitko ne brine i običnim automobilom nije više ni tako jednostavno doprijeti do vrha, a ipak se za gradnju te ceste utrošilo stotine milijuna starih dinara.

Danas postoji niz cesta, koje su, isključivo i samo za izvozdrvne mase izgrađene na području Ličke Plješevice. Doduše, jedna od njih, i to cesta od Priboja preko Čojluka na vrh Gole Plješevice¹ projektirana je i sagrađena za specijalne svrhe i zato je ta i najljepše projektirana i najtemeljitiće izvedena. Međutim, ta cesta sada propada, jer i nju već godinama nitko ne popravlja, pa se običnim automobilom i ne može više doprijeti na sam vrh Plješevice.

Prije rata izgrađena je kroz Sjeverni Velebit samo jedna cesta, i to ona od Jablanca preko Alana, Mrkvišta, Štirovače na Pazarište. U srednjem dijelu postojala je cesta iz Gospića preko Oštarija u Karlobag, na koju je Premužić dogradio odvojak kroz Dabre prema Kuginoj kući

¹ Tu se radi o pleonazmu, koji je međutim veoma zanimljiv. Plješevica i Plješivica je naziv za plješivu planinu, a »plješiv« znači čelav, odnosno ogoljel. Prema tome »Gola Plješevica« znači »goli goli« vrh. Do toga je došlo, jer je kod življa i sa jedne i sa druge strane planine već odavna nestala riječ »plješiv« i zato je živalj osjećao potrebu, da uz toponim, kome je odavna zaboravio značenje doda još atribut »gol«.

i dalje. To su bile dobro građene i dobro održavane ceste, koje su služile zaprežnom kolskom prometu, a održavale su ih šumske uprave. Danas je čitav Sjeverni i Srednji Velebit prošaran drvno eksplotacionim cestama, koje većinom više nitko pravilno ne održava i nitko se za njih ne brine. Prema tome kod nas po planinama ima danas i previše cesta. Previše zato, jer ne postoje stvarne mogućnosti, da se sve te ceste kako treba održavaju i redovno popravljaju.

No ipak, ma da se ceste na Velebitu, Plješevici i drugdje slabo ili nikako ne popravljaju, još uvijek po njima može oprezno i uz stanovački rizik automobilom voziti, a to praktički znači, da danas može planinar, ako ima vozilo, u nedjelju u jutro, umjesto da ode na Medvednicu, za 4 sata stići na vrh Učke, na Vojak. On će na padinama i livalama oko i podno Vojaka provesti nekoliko nezaboravnih sati, a onda će predveče vratiti se u Zagreb. Drugi puta će u subotu u podne sjesti sa drugovima u auto i u predvečerje istoga dana promatrati sa planinarskoga doma na Vučjaku² zalaz sunca na Jadranu. Drugi dan će čitavo prije podne provesti na upoznavanju Rožanskih kukova, a popodne će se vratiti u Zagreb.

Prednost automobila i postojanje cesta sigurno su dva izvanredno važna faktora, koji stubokom mijenjaju karakter suvremenog planinarstva i planinarenja. Planinarenja, onoga jučerašnjeg, više nema i neće ga više nikada biti. Dinamika današnjeg načina života ostavlja suvremenom zaposlenom i urbaniziranom planinaru sve manje slobodnog vremena, koje on želi što racionalnije iskoristiti, a to je faktor, koga ranije nije bilo. Za potkrepu navest će samo dva primjera, i to jedan sa Medvednice, a dugi sa Sjevernog Velebita.

Prije 3—4 decenija istočni dio Medvednice, tj. područje Gorščice i masiva Lipe bio je za planinare dalek planinarski pothvat. Trebalo je pješice, bilo preko Remeta, Baćuna, Markuševca, Deščevca, Bidrovca i Vidovca, ili preko Maksimira, Dubrave, Graneštine i Čučerja potrošiti 4—6 sati oštra hoda, da bi se došlo do Kaptolske lugarnice na Gorščici. Pa ipak, svake nedjelje bilo je na Gorščici planinara, a po neki su došli već u subotu popodne da prespavaju do nedjelje. Kaptolska lugarna na Gorščici kroz 3 decenija bila je prava planinarska kuća, doduše samo sa par kreveta, no planinara je u njoj uвijek bivalo. Danas je sve to drugačije. Do Čučerja i do Slanovca svakih 25 minuta vozi iz Zagreba autobus. To praktički znači, da planinar može iz centra grada doći na Gorščicu za 2 sata, a ako se ne želi ni malo uspinjati, može žičarom uspeti se na Sljemenu, a onda, niz nogu, grebenom, opet stići na Gorščicu za 2 sata. Pa ipak, ma da se Gorščica toliko približila Zagrebu, planinara na njoj ima daleko manje nego prije 3—4 decenija, kada je, osim toga, Zagreb imao tačno u pola manje stanovnika nego danas.

² Dr Ž. Poljak u svom članku o Zavižanu (5—6, 1965) planinarski dom na Vučjaku naziva planinarskim domom na Zavižanu. Ja sam jednom u svom ranijem članku (3—4, 1965) pokazao, da je taj naziv pogrešan i kriv, a stariji planinari će se vrlo dobro sjećati kako i zašto je do te namjerne greške došlo i upozorio sam, da bar mi planinari ne bismo smjeli krivim, na silu naturenum toponimima, unositi zbrku. Svi mi dobro znamo, da se dom nalazi podno samoga vrha Vučjaka, da se taj dom nekada i zvao dom na Vučjaku. Mi planinari moramo čuvati i poštovati narodne toponime i ne smijemo prihvati esfemerno skrojene, nove i krive toponime, a kada je već jednom do tih grešaka došlo, moramo nastojati, da ih ispravimo.

Bivšu Kaptolsku lugarnicu preuzeo je još prije dvije godine jedno naše planinarsko društvo i obećalo urediti je i opskrbiti, no od toga još uvijek nema ništa. Lugarnica i dalje stoji prazna, zapuštena i zaključana i ona, izgleda, više nikome ne treba. No da to i nije ni lak ni jednostavan posao, najbolji je primjer tužna sudska i sasvim neslavna restauracija nekada tako poznate i starijim planinarima omiljene Rauchove lugarnice pod Puntijkom.

Drugi primjer je sa Velebitom. Prije rata na području Sjevernog i Srednjeg Velebita postojao je planinarski dom na Vučjaku, dom na Baći kosi, lugarska kuća na Štirovači i Rossijeva kuća podno Pasarićeva kuka. Doprijeti u Sjeverni Velebit prije rata bilo je veoma komplikirano. Željeznicom trebalo je noću putovati do Sušaka, a u jutro krenuti brodom do Jablanca, kamo se stizalo poslije podne. Tek drugi dan u jutro predstojaо je uspon na Velebit. Prema tome i za najskromniji zadatak u području Sjevernog i Srednjeg Velebita trebao je planinar iz Zagreba utrošiti najmanje 4 dana. Uspon sa ličke strane bilo preko Kosinja ili preko Gospića nije bio ništa brži i ništa laganiji. Pa ipak, unatoč tim prilikama i neprilikama, svakoga ljeta bilo je dosta planinara i u domovima i u lugarnicama. A danas? Pored motorizacije i pored mreže cesta kroz Velebit, dvije planinarske sobe u lugarnici na Štirovači su još prije nekoliko godina jednostavno napuštenе, jer u zadnjih nekoliko godina u njima nije prenoćio ni jedan jedini planinar. U novoj lugarnici na Alanu rezervirane su bile dvije lijepе planinarske sobe sa 10 kreveta samo za planinare. Zadnjih nekoliko godina i u tim sobama nije prespavao gotovo ni jedan planinar, pa u tim sobama već odavno spavaju šumski radnici. A dom na Vučjaku? Taj dom je dapače proširen, no i on ima iz godine u godinu sve manje planinara prenoćnika. Dom na Baći kosi toliko je zapušten, derutan i od planinara zaboravljen, da i ne trebam o njemu ništa više navoditi. Prema tome, Sjeverni i Srednji Velebit je danas zagrebačkim, a pogotovo riječkim planinarama »na dohvrat ruke«, pa ipak planinara, pravih planinara, nema. Koji je tome razlog?

Nekadašnjih planinara, onih, o kojima sam u početku članka govorio, više nema. Današnji planinari formiraju svoju planinarsku ljestnost na sasvim drugi način, stvarajući kod toga nekoliko tipova suvremenih planinara, tipova potpuno novih i drugačijih. Ostaviti će po strani daleko najveći dio izletnika, koji sebe smatraju planinarama i čija se simplificirana predodžba o planinarstvu potpuno poklapa sa klasičnim pojmom izletništva. Pozabavit će se sa onim drugim planinarama, koji sebe, svaki na svoj način i svaki sa svojim argumentima, smatraju »pravim« planinarama. Svima njima je slobodno vrijeme ograničeno i prosuto kroz tok godine, i svi oni imaju zajedničku osnovnu crtu i težnju: u relativno kratkom vikendu planirati što zanimljiviji i što sažetiji izlet, odnosno planinarski pothvat, kod čega treba vrijeme putovanja do cilja i od cilja kući biti svedeno na najkraći mogući dio ukupno raspoloživog vremena. Radi toga, naravno, u prvi plan iskače motorizacija.

Motorizacija toliko mijenja bit i karakter planinarenja kao takovog, pa i planiranja čitave buduće planinarske djelatnosti pojedinog planinara, te već sada postaje očito, da će motorizacija, ne ni tako po-

lako, definitivno preformirati sve oblike dosadašnjeg planinarstva. Planinar, upravo zato, jer je danas tako mobilan i jer za njega danas distance ne predstavljaju vremenske zapreke i probleme, odlučuje se vrlo lako, brzo, a ponekad i nepripravljen na pothvate, koji su još prije 3—4 decenija bili nezamislivi i neostvarljivi.

Svakoga ljeta Evropa postaje ogroman kaotički mravinjak svih mogućih profila turista, među kojima ima ne ni tako mali procent planinara. Jedan dio tih planinara ahasferski juri automobilima diljem Evrope, od Skandinavije, preko Alpa, Apenina i Pirineja na Jug Evrope. Oni će se uspinjati na desetke poznatih i reklamiranih vrhova u Alpama; prekrit će na lijepe ljetne dane masiv Materhorna doslovno put mravi, te će se disciplinirano uspinjati po klinovima posutom grebenu Materhorna sve do pod sam vrh, gdje će strpljivo čekati na red, da se doguraju na sam vrh. Nakon toga će polako i u redu silaziti do podnožja. Ti i takovi planinari zalutat će i na Velebit i na pojedine bosanske planine i u Crnu Goru, posvuda u jurnjavi, bez daha i bez odmora. A na kraju svoga putešestvija, koje se poklapa sa godišnjim odmorom, umorni i posustali vratit će se svojim kućama, da slijedećeg ljeta ponove to isto, uz male varijacije u redoslijedu vrhova i zemalja. Tako su nastali planinari — sportaši, planinari, kojima lebdi pred očima cilj i želja, da osvoje što više planinarskih trofeja, tj. što više uspona. Oni ne traže od planinarstva ništa drugo, nego osjećaj sportskog zadovoljstva. I dok će jedni od njih to sportsko planinarenje zadržati u granicama i okvirima standardnog planinarstva i planinarskog uspijanja, drugi će prijeći u čiste alpiniste sa svim atributima i karakteristikama, koje u sebi danas uključuje pojам modernog alpinizma. U biti, međutim, radit će se i kod jednih i kod drugih samo o graduvelnim varijacijama istog tipa evoluiranog mobilnog planinara, sportaša.

Drugi tip planinara su planinari, koji doživljavaju ljepotu prirode u planinama i samo zato odlaze u planine. I oni, kao i prvi, oskudjevaju na slobodnom vremenu i zato im je motorizacija idealno sredstvo, da za kratko vrijeme dodu do planiranog odredišta i tamo provedu maksimalni dio svoga slobodnoga vremena. Ti planinari koji su prije 2—3 decenija u planine išli pješice i vlakom, i sada kada odlaze automobilom, doživljavaju prirodu, bez obzira kojeg predjela i kojeg godišnjeg doba, na njima svojstven način. No doživljavanje, osjećajno sublimirano doživljavanje, je nešto što je toliko individualno uslovljeno i što kod jednog te istog planinara obuhvaća toliko širok raspon, da je to veoma teško, pa i nemoguće komparirati. Dr Ž. Poljak je usporedio svoja dva uspona na Učku sa usponom jednoga znanca i kod toga je došao do zaključka, da je uspon automobilom na vrh Učke, bio razlog slabijem i bljeđem emotivnom doživljavanju na samom vrhu. Sa tim njegovim zaključkom ja se ne bih složio, a evo zašto. Emotivno doživljavanje ljepote bilo kojeg oblika, sposobnost je i dar, koji čovjek ima u sebi ili nema, koji čovjek nosi u sebi ili ne nosi. Samo doživljavanje i projiciranje na određeni objekt tek je katalizator, tek je direktni povod, uzrok, etiogenetski faktor, da dođe do evokacije veoma komplikiranoga i nipošto ne sasvim individualno određenoga niza emotivnih slika i senzacija. Pred slikom ili kipom objektivno umjetničkih kvaliteta deset osoba će u isto vrijeme vrijeme različito doživjeti

tu ljepotu toga djela. Neki od njih će intenzivno i profinjeno doživjeti tu ljepotu, za neke će estetski doživljaj biti mlak i oskudan, a za ponekoga toga doživljaja u opće neće biti. Kod muzike je isto tako, a kod planinarskog doživljavanja pogotovo.

Koliko god je istina, da će planinar bogatije osjetiti ljepotu doživljaja Učke, ako je prode pješice od podnožja do vrha, jer je ta ljepota poput mozaika sazdana od niza pojedinih detalja, ipak zaključak da je za pravo doživljavanje ljepote Učke potrebno uspeti se pješice na vrh, krije u sebi grešku. Osjećaj emocije, u koji ulazi niz faktora ne sasvim određenih kvaliteta i ne sasvim definirane geneze, planinar poneće sa sobom iz grada na vrh, no osim toga, a to moram naročito podvući, i kvalitet i kvantitet emocija, koje će na izletima doći do realizacije, veoma je različit, pa i pod pretpostavkom, da planinar ide na istu planinu, pa i istim smjerom i uz iste meteorološke uslove. Osjećajno doživljavanje vezano je uz toliko mnogo sekundarnih i raznolikih faktora, da je nemoguće i teoretski zamisliti, da bi dva uspona na istu planinu mogla emotivno biti jednaka. Osim toga, čini mi se preuzetno usporedjivati prvi uspon, snažno i maksimalno emotivno doživljen sa bilo kojim od slijedećih uspona na tu istu planinu.

Bio sam na Učki i na vrhu Vojaku. Bio sam ovdje mnogo, mnogo puta, u razna godišnja i dnevna doba, pod svakojakim vremenskim uslovima. Bio sam na njoj i pješice i automobilom i sam i u društvu, no najintenzivnije sam je doživio ne prije dva decenija, nego prije godinu dana, kada sam se na Učku dovezao u proljeće autom sa željom da doživim, kao nekada, prije mnoga godina, na livadama i padinama ispod Vojaka rascvjetane *Peoniae coralinae*. Nakon dugog traženja pronašao sam kraj jednoga grma ljeske dva zakržljala busena zadnjih osataka toga nekada najljepšeg ukrasa proljetne flore masiva Učke.

Ukratko. Da se na koncu složim sa zaključcima dra Poljaka. Automobil je korisna novina u suvremenom planinarstvu. On će planinara izletnika napraviti još mobilnijim izletnikom, a pravom planinaru omogućit će, da u relativno kratkom vremenu današnjih izleta proveđe u planinama daleko veći dio od cijelokupnog trajanja izleta, nego što je to bilo prije moguće. Međutim, estetsko i emotivno doživljavanje prirode u planini nema sa motorizacijom direktne veze, jer sa tim arsenalom doživljajnih senzacija i asocijacija planinar iz grada kreće u planinu i u automobilu i pješice — ako ih uopće u sebi ima.

Planinarstvo u novim uvjetima

Bio sam učesnik Izvanredne skupštine Planinarskog saveza Hrvatske, održane u Zagrebu 9. veljače 1966., kada se poslijе izlaganja Dinka Podgornika, pročelnika Gospodarske komisije, vodila živa rasprava o povećanju članarine, kako bi naš Planinarski savez došao do većih finansijskih sredstava u svojim fondovima za pokretanje raznih planinarskih aktivnosti.

Premda je dominirala diskusija o povećanju novčanog doprinosa Savezu, ipak se očekivalo, da će se nešto više govoriti o sadržajima rada naše planinarske organizacije, i onoj drugoj, subjektivnoj strani problema, koja nije vezana i ovisna o objektivnim prilikama i situacijama, već o našoj umještosti i upornosti, da se u novim okolnostima ne samo snademo, prilagodimo i održimo, već našu planinarsku organizaciju omasovimo i kvalitetno podignemo.

Istina, drug Podgornik je u uvodnom dijelu izlaganja upozorio, kako bi se, i na koji način naše osnovne jedinice, naša društva, trebala »uklapati« u nove prilike, izazvane privrednom reformom, ali gotovo, da se u diskusiji i nije čuo glas o sadržaju i stilu rada naših društava, o onome, što je po mome mišljenju — bitno. Jer, na kraju krajeva, nas ne veže za planinarstvo samo planinarska legitimacija i iznos za koji smo kupili člansku markicu. To je više manje formalna i simbolična veza. Nas veže, trebalo bi da nas veže, nešto više i dublje. Mene članarina podsjeća na jedan izraz solidarnosti, bilo da ju plaća planinar, koji se aktivno bavi planinarstvom ili onaj, koji to, iz ovih ili onih razloga, ne može i smatramo ga podupirajućim članom. Pokušat ću u ovom napisu razmotriti i potaknuti diskusiju o sadržajima i oblicima naše aktivnosti i skicirati neke prijedloge za daljnje razmatranje.

U vrijeme kada su se još u našoj zemlji vodile rasprave o predstojećoj privrednoj reformi, koja je skretnicu našeg gospodarenja prebacila na jedan solidniji i rentabilniji kolosjek, bilo je govora, da se pojedine privredne organizacije, koje su i prije reforme tavorile, neće moći »uklopiti« i održati. Već tada se isticalo, da će privredna reforma imati svog odraza i na ostale tokove i vidove našeg društvenog života. Razumljivo, da su nas planinare mnoge posljedice iznenadile: ukidanje povlastica prilikom kolektivnih putovanja, poskupljenje svih troškova života i opreme, povećanje članarine, i razumljivo je da sada opravdano očekujemo kao neposredni rezultat opadanje članstva i smanjenje naših osnovnih akcija — izleta i pohoda. Mislim, da mi ovo, barem u prvo vrijeme, ne možemo spriječiti, ali se možemo »izvući«, ako svoje redove konsolidiramo i poslijе preispitivanja svoje planinarske savjesti uzmemu stvar muški u ruke.

Imam utisak da smo npr. pre malo snaga »investirali«, da u našu organizaciju privučemo prosvjetne radnike, koji su u neposrednom i svakodnevnom kontaktu s omladinom.

Kada sam prije desetak godina radio na školi, osnovao sam planinarsko društvo. Prošle godine na Medvednici, na prolazu kraj planinarskog doma PD »Sutjeska«, nagovorio me jedan mladić u planinarskoj opremi: »Bio sam vaš dak. Sada sam tehničar u Zagrebu, aktivno se bavim planinarstvom. Zavolio sam prirodu i planine još onda, kada smo zajedno s vama išli na izlete...«

Ovaj susret bio mi je drag! Ne znam koliko je mojih nekadanih mlađih planinara ostalo vjerno planinama. Ovisilo je to o onima, koji su ih poslijе prihvatali i o situacijama u kojima su se našli u drugim sredinama u kojima su nastavljali daljnje školovanje.

Poznajem Tomislava Merlića, koji je na Ekonomskoj školi u Čakovcu osnovao planinarsko društvo »Ekonomist« u kojem je učlanjeno oko 300 planinara. Drugarica Nevenka Bubanj razvila je lijepu aktivnost na osnovnoj školi »Nikola Demonja« u Zagrebu, Zdenka Svetina na osnovnoj školi u Varaždinu, Boro Vuksan u Podsusedu, pokojni Branko Pipinić u Hrašćini, Tomislav Stunić u Stubici itd.

Meni je uvijek žao, što naš Savez nije organizirao s takovim prosvjetnim radnicima povremena savjetovanja, jer prosvjetni radnici, aktivni planinari, uživaju povjerenje i roditelja, što nikada ne smijemo izgubiti iz vida. Sa prosvjetnim radnicima dobivamo i školsku omladinu i njihove roditelje.

Kada bi u najkraćim crtama htjeli opisati našu planinarsku organizaciju, onda bi mogli reći, da je to organizacija, koja za svoje članove prireduje izlete i pohode u prirodu i planine. Kod toga se nameće pitanje o kvaliteti naših pohoda. Neka svatko ispita svoje, pa ćemo se na kraju složiti, da kvaliteta pohoda ovisi o pripremama koje smo izvršili. Ne mislim kod toga na opremu za izlet, već na onu drugu, sadržajnu stranu pripremanja pohoda, koju često zapostavljamo.

Spremao sam prije pet, šest godina pohod na Sutjesku. Pročitao sam razne knjige i memoare o historijskim dogodajima na Sutjesci, a u obavezni dio naše opreme ušla je knjiga Đure Kladarina »Slom IV i V neprijateljske ofenzive«.

Putujemo li u Alpe, pitam se, kako i tko nas je pripremio za takav pohod? Na putu za Prokletije prolazimo npr. kraj manastira Visoki Dečani. Da li smo već prije čuli i upoznali ovaj vrijedan kulturno historijski spomenik ili smo se pobrinuli, da nam na licu mjesta netko objasni vrijeme u kojem je ovaj spomenik građen, njegov stil, arhitekturu? Mislim da je jasno što sam želio time reći. Ako želimo, da naše planinarstvo oplemenimo, da naše članove zadržimo i nove osvojimo, onda moramo unositi ovakove sadržaje u naše programe rada.

Premda su izleti Skupine seniora PD »Zagreb« autobusima kroz Jugoslaviju više turistički nego planinarski, obzirom na pripreme i stručno vođenje mogu nam biti primjer.

Naša društva organiziraju obično izlete i pohode u ljetno doba godine. A što je sa zimskom sezonom? Planinarski rad vezan je i za društvene prostorije. Kakove su naše prostorije? Podimo od pretpostavke, da su u zimi ugrijane, lijepo uređene. Što mi radimo u ovim prostorijama? Organiziramo li kakova planinarska predavanja, planinarska sijela, topografske ili zdravstvene tečajeve, drugarske večeri, izložbe planinarske literature i fotografije? Mnogi će možda odgovoriti, da njihovo društvo nema uopće vlastite društvene prostorije. Odgovor: Za razvijanje ovakovih oblika planinarskog rada društvo ne treba uopće imati vlastite prostorije.

Planinarske magistrale su dobra novina u planinarstvu. One povezuju u jedan planinarski put planine nekog užeg područja ili šire regije, a o takovim putevima brinu se međudruštveni odbori. Organiziraju se posebni sastanci na kojima delegati područnih društava raspravljaju o planinarskim problemima. Ovakove sastanke bi svakako trebalo obogaćivati novim sadržajima. Ti sastanci trebaju postati prave planinarske tribine na kojima se neće raspravljati samo o markacijama, o podjeli legitimacija i značaka nego i o svim drugim ostalim temama. Neka nam na takovim sastancima uvijek drugo društvo prezentira svoju aktuelnu radnu biografiju, neka na takovim sastancima budu prisutni i predstavnici društveno-političkih organizacija i općinske skupštine koji su često u situaciji, da odlučuju o životnim pitanjima društva čiji rad ne poznaju.

Planinarska društva u Hrvatskom zagorju imaju npr. još jedan motiv za planinarsku »budnost«. To su sletovi mlađih planinara Hrvatskog zagorja, koji se svake godine održavaju na drugoj zagorskoj planini. Iznimno ove godine u znak posebnog prijateljstva zagorskih planinara prema Samoborcima, slet će biti preseljen na Samoborsko gorje.

No, i sletovi ne smiju biti sami sebi svrhom. Kada sam prije skoro desetak godina predlagao i zastupao ideju sletova ili planinarskih zborovanja u Zagorju, nisam doživio aplauz, pogotovo, kada sam predlagao, da se na sletištu organiziraju razna, na prvi pogled, neplaninarska takmičenja, kao što su bila takmičenja u gadanju zračnom puškom, odbojkaška i druga natjecanja između mlađih ljudi. Danas se o tome više ne raspravlja, jer je dozvoljeno sve što može našeg čovjeka, prvenstveno mlađoga, odvuci u prirodu na svježi zrak. U Hrvatskom zagorju su sletovi bili sjeme koje je palo na plodno tlo.

Na kraju ovih razmišljanja htio bih još jednom podsjetiti, da mi zaista imamo »unutarnje rezerve« i što se tiče novih članova i što se tiče raznolikih oblika naše planinarske aktivnosti. Opravdano očekujemo, da će pored društava i naš Planinarski savez prijeći u puno stanje mobilnosti i operative.

minjavajući razvoj i razširenje naših novih članova, ali i učinkovitosti naših društava i planinarskih sletova, i to u skladu s našim ciljevima i ciljevima naših sletova. Sletovi su slobodni i nezavisni od sletova i sletova u skladu s našim ciljevima i ciljevima naših sletova.

Rad Međunarodne planinarske unije (UIAA)

U holandskom gradu Utrehtu 25. VI 1965. g. održana je redovna Generalna skupština Međunarodne unije planinarskih organizacija (UIAA).

Planinarski savez Jugoslavije zastupao je na skupštini predsjednik Saveza drug M. Brećelj.

Iz izveštaja predsjednika Brecelja o radu Generalne skupštine UIAA objavljujemo neke dijelove, koji mogu biti od šireg interesa za našu planinarsku organizaciju.

Organizator ovogodišnje Generalne skupštine UIAA u Utrehtu bio je Kraljevski alpinistički klub Holandije. Skupštini su prisustvovali delegati iz 17 zemalja, i to: Njemačke, Engleske, Austrije, Belgije, Bugarske, Španije, Francuske, Grčke, Holandije, Italije, Lihtenštajna, Luksemburga, Maroka, Poljske, Švicarske, Čehoslovačke i Jugoslavije. Prisutni su bili i počasni predsjednik UIAA Egmond d'Arcis i dr Rudolf Kampel (Campell), predsjednik IKAR-a, međunarodne komisije za spasavanje u planinama.

Prije održavanja skupštine, na dan 25. VI 1965. g. bila je sjednica studijske komisije za program UIAA i sjednica Izvršnog komiteta UIAA. Poslije skupštine, 26. VI 1965. bila je organizirana posebna diskusija o zaštiti prirode u gradu Losdrecht. Dne 27. VI 1965. bila je završna večera u Sveningenu, na kojoj su govorili predsjednik Kraljevskog alpinističkog kluba Holandije, predsjednik UIAA dr Vis — Dinan (Wyss — Dunant) i predstavnici svih delegacija na skupštini. Delegat UIAA primio je u Utrehtu predsjednik grada C. J. Ranica (Ranica), a u Sest Dik-u kraljica Holandije Julijana i njen suprug princ Bernard. Kraljevski alpinistički klub Holandije organizirao je 28. i 29. VI za "česnike skupštine ekskurziju po Holandiji.

Dnevni red Izvršnog komiteta UIAA bio je identičan dnevnom redu Generalne skupštine. I sjednica studijske komisije za program UIAA bila je orijentirana na pripremu izveštaja komisije skupštini, tako da je rad Generalne skupštine obuhvatio i rezimirao čitavu aktivnost UIAA i njениh organa.

Po pojedinim tačkama dnevnog reda bili su raspravljeni problemi i prihvacići zaključci.

Izveštaj predsjednika UIAA. Prije svega se zahvalio Njemačkom savezu na organizaciji skupštine u 1964. g. u Münchenu. Objavio je sastav Sekretarijata UIAA u kome su: Jean Juge, Pierre Piodux i Guido Tonella. Ukratko je iznio stanje financija UIAA, rad komisija, rad na izdavanju Biltena, potcrtao aktivnost u povezivanju mlađih alpinista i posebno spomenuo proslavu 50-godišnjice prvog uspona na Olimp. U cjelini, dao je pozitivnu ocjenu rada Unije, to jest, Izvršnog komiteta i njegovih organa u protekljoj godini.

Prijem novih članova. Na osnovu konstatacije Izvršnog komiteta da poslani statuti odgovaraju uslovima koje traži Statut UIAA za članstvo, primljeni su za nove članove Unije:

- Klub Andino Alpino — Peru;
- FAMA (Argentinska alpinistička federacija) i
- Nordijski alpinistički klub — Norveška.

U vezi s molbom Mađarske federacije prijatelja prirode za prijem u članstvo UIAA, skupština nije prihvatile molbu, pošto drugovi iz Mađarske nisu poslali statut svoje organizacije, kako to predviđa Statut UIAA. Predsjednik je obavijestio skupštinu da Mađarska federacija prijatelja prirode udružuje i alpiniste i da se broj tih alpinista popeo već na oko 300.

Izveštaj Studijske komisije za program UIAA je podnio predsjednik komisije Pavel Čartoriski (Poljska).

Dao je rezime rada komisije u Chamonix-u, koja se sastala 15. i 16. XI 1964. g. Komisija je pokrenula razradu nekih pitanja fiziologije velikih visina i pitanja bibliografije i kartografije u planinarstvu. Docenti dr V. Brendel i dr Robert Hösch razradili su teze o tim pitanjima. P. Čartoriski je izvjestio i o akciji za postizanje reciprociteta u korištenju povlastica u planinarskim domovima za alpiniste — članove nacionalnih organizacija. Švicarska je objavila pravo korištenja popusta u planinarskim domovima Švicarskog alpinističkog kluba za sve članice UIAA, Italija isto tako, a i Grčka priprema jednako rješenje. Komisija preporučuje i ostalim član-

cama UIAA da prihvate princip reci-prociteta. Konstatira da je publicistička djelatnost UIAA nešto više krenula i to kako putem Biltena, tako i razmjenom dokumentacije. Preporučila je veću inicijativu u tom pravcu, prije svega, u informativnoj službi u vezi sa alpinističkom literaturom, a i u pogledu vlastite izdavačke djelatnosti. Pošto je bilo na Izvršnom komitetu postavljeno pitanje i to prije svega od strane predsjednika — da li je potrebno da studijska komisija kao stalni organ Izvršnog komiteta dalje radi, skupština je bila mišljenja da je rad ove komisije pozitivan i da ona svakako treba dalje da radi. Skupština je dala preporuku svim svojim članicama da saraduju sa komisijom i da šalju prijedloge,iniciraju ideje, traže inicijative itd. Sekreterijat Poljske planinarske organizacije će obavljati potrebne stručne i administrativne poslove ove komisije. Skupština je potvrdila Pavela Čartoriskog kao predsjednika i dala priznanje komisiji za uspjehe na dosadašnjem radu.

U vezi sa prijedlogom nekih delegacija da se uvedu posebne legitimacije UIAA, koje bi poslužile za korištenje prava reciprociteta u domovima, skupština ovaj prijedlog nije prihvatile, jer je većina delegacija smatrala kao dovoljno da svaka nacionalna organizacija u legitimaciji naznači da je članica UIAA.

Izvještaj Omladinske komisije podnijeo je njezin predsjednik, dr Faber (Njemačka). Omladinski susreti ocjenjuju se pozitivno. U 1964. g. 130 mlađih alpinista iz 13 država bilo je u Stubajskim Alpama. Očekuje se dobra organizacija i veće učešće na susretima u 1965. g. u Tatrama i na Kritu. U 1966. g. organizirat će se susret u Bugarskoj. Publicitet međunarodne omladinske aktivnosti nije zadovoljavajući. Biltén UIAA mogao bi više da se angažira u tom pravcu. Među na-

cionalnim organizacijama postoji interes za ovakvu aktivnost mlađih alpinista. Zato skupština apelira na veću i konkretniju aktivnost pojedinih zemalja, a prije svega u organizaciji omladinskih susreta i kurseva.

Komisija za zaštitu prirode. Već na Izvršnom komitetu povela se opširna diskusija o radu te komisije i o mjestu UIAA u sklopu ostalih međunarodnih organizacija, koje se bave pitanjima zaštite prirode. Predsjednik UIAA bio je mišljenja da, s obzirom na aktivnost drugih međunarodnih organizacija, nije potrebno da UIAA nešto naročito radi u tom pravcu. Ali, to mišljenje nije bilo prihvaćeno, jer se većina članova UIAA zaželjala za to da se aktivnost UIAA pojača baš na planu zaštite prirode. Trebalo bi podstaknuti nacionalne planinarske organizacije da kod svojih vlasta i ostalih faktora što više urade na pitanjima zaštite prirode. Komisija UIAA treba propagirati iskustva pojedinih nacionalnih organizacija i aktivno učestvovati u radu međunarodnih institucija, koje se bave tim pitanjima. Takav stav bio je potvrđen na skupštini UIAA, a za predsjednika komisije prihvaćen je dr Goetel — Poljak, koji je poslije odlaska ing. Duška Čolića već vršio dužnost predsjednika te komisije. Dr Goetel je aktivni radnik na tom području i važi kao ekspert u pitanjima zaštite prirode.

Izbor novog predsjednika. Predsjednik UIAA dr Vis-Dinan dao je na Izvršnom komitetu prijedlog za Hansa von Bomharda iz Zapadne Njemačke. Taj prijedlog je obrazložio kao najsvršishodniji, pošto se izmjenom Statuta željelo u rukovodstvu Unije omogućiti učešće i drugih alpskih zemalja, a ne samo Švicarske. Hans von Bomhard je izabran tajnim glasanjem sa 12 glasova, dok je protivkandidat, Švicarac Jan Fiš, dobio 4 glasa.

LJETNI ALPINISTIČKI TEČAJ PSH

U organizaciji Komisije za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske održan je od 18 do 25. oktobra ljetni alpinistički instruktorski tečaj. Tečaj je vodio poznati riječki alpinist Stanko Gilić, a mjesto održavanja bio je kanjon Velike Paklenice.

Velika Paklenica u Južnom Velebitu najizraženiji je dio planinskog područja u Hrvatskoj, gdje je moguće vršiti i teške alpinističke uspone. Makar visina ne prelazi 400 metara, stijene u Paklenici zahtijevaju od alpiniste posebnu spremnost i znanje. Usponi se kreću od III do VI stupnja težine. Pojedini smjerovi svojom težinom mogu se mjeriti sa najtežima u Evropi, a ujedno ima započetih, koji zbog svoje ekstremnosti do danas nisu bili ispenjani. Ključni problem poznate stijene Anička kuka predstavlja započeti smjer tz. »Klin« koji ide ravno iz podnožja prema vrhu. To još uvijek nije uspjelo zbog pomanjkanja ekspanzivnih klinova. I na upravo održanom tečaju pokušaj nije urođio plodom, ali su alpinisti ipak uspjeli svladati još jedan dio i time se pomakli s tačke, do koje je stigao Nedeljko Jakić prije dvije godine.

Na održanom tečaju je kroz 8 dana izvršeno 40 uspona. Pridodamo li tome težine uspona, dolazimo do zaključka da je tečaj dobro uspio. Veći broj mladih učesnika daje određenu potvrdu o interesu za alpinistički rad.

Na tečaju, koji je okupio 14 najboljih alpinističkih instruktora i kandidata za taj naslov iz Hrvatske, ispenjani su već poznati smjerovi: Brahmov (V), Mosoraški (V), a ujedno izvršeno je ponavljanje Velebitaškog smjera, koji nosi visoku ocjenu VI stupnja težine. Ovaj posljednji ispenjali su Matić — Jakšić — Ribarović u dva dana. Taj smjer se još uvijek smatra najtežim alpinističkim smjerom u Hrvatskoj. Ponavljanje su izvršili članovi »Velebita«, koji su bili najbrojniji učesnici. Na tečaju su uspješno sudjelovale i dvije članice »Velebita« (Nada Mihelić i Ana Ivanić), koje su izvršile nekoiko ekstremno teških uspona.

Tečaj u Paklenici potvrdio je visoki kvalitet penjača u Hrvatskoj, izbacio novi alpinistički kadar, a posebno mlađim članovima omogućio punu aframaciju u alpinističkom djelovanju.

TAKMIČENJE PLANINARA — ŽELJEZNIČARA

Planinarsko društvo »Željezničar« u Zagrebu sudjelovalo je s četrdeset članova na takmičenju planinarskih društava željezničara Jugoslavije. Takmičenje je održano 16. i 17. oktobra u Sićevu. Takmičenje je imalo na programu različite planinarske vještine. PD »Željezničar« takmičilo se s pet ekipa seniora i pet ekipa pionira. U konkurenciji pionira »Željezničar« je zauzeo 1. i 2. mjesto, a u konkurenciji seniora 2., 3. i 4. mjesto. Učesnici takmičenja su u dvodnevnom pohodu prošli i Sićevskom klisurom i uspeli se na obližnje planinske vrhove.

AKTIVAN RAD RPTD »PRIJATELJ PRIRODE« U ZAGREBU

Rad Radničkog planinarsko-turističkog društva »Prijatelj prirode« iz Zagreba, koje ima tradiciju prvog radničkog društva na području Hrvatske, pokazuje ove godine sve jaču aktivnost u skupljanju članstva i u izvođenju akcija. Pomlađeno društvo postiže sve veće rezultate u kvalitetnim planinarskim orientacionim takmičnjima, o čemu svjedoči I mjesto na Republičkom prvenstvu, a ujedno i osvajanje IV mesta u vrlo jakoj konkurenciji na Državnom prvenstvu. Društvo upravlja i planinarskim domom na Glavici kod Zagreba. Dobrovoljnim radom članstvo pomaže kod uređenja kuće i okoline, kako bi boravak građana na ovom dijelu Medvednice bio što ugodniji. Pod vrlo lošim vremenskim uvjetima 20 članova markacione sekcije izvršilo je nužno obnavljanje planinarskih oznaka na Medvednici, čime je omogućen veći posjet planinara i građana iz Zagreba na dom i vršenje ugodnih planinarskih šetnji u okolini.

»KAKO DIJETE DOŽIVLJAVA PRIRODU«

PD »Sljeme« podijelilo je u novembru 1965. nagrade učenicima osmogodišnjih škola, koji su sudjelovali na izložbi »Kako dijete doživljava prirodu«. Na izložbi je bilo izloženo 38 radova učenika osmogodišnjih škola iz Granešine, Vugrova, Kaštine i Šestine. Na svečanoj podjeli nagrada bili su nastavnici škola, učenici i planinarski aktivisti PD »Sljeme«. Nagrađeni za svoje radove su slijedeći učenici: Ivica Fišter, Vugrovec, Vlado Rožmarić, Šestine i Stjepan Žugler, Granešina.

B. Špoljaric

KUĆA NA GREBEN-GRADU

Planinarsko društvo »Greben grad« u Novom Marofu u Hrvatskom zagorju javlja, da je kuća pod Greben-gradom stalno otvorena. Objekt raspolaže sa 3 kreveta i 12 ležaja na skupnim ležištima. Slijedeće godine kapacitet će biti povećan za 12 kreveta. Hrana se može dobiti kod čuvara koji stanuje u susjedstvu. Najkraći prilaz je od željezničke stanice Madarevo (1 sat hoda). Od stanice Novi Marof ima sat i pol hoda. Planinari koji se koriste kolektivnom kartom, neka kod odlaska na put odmah kupe i kartu za povratak, jer se u stanicu Madarevo karte ne izdaju.

PLANINARSTVO NE UŽIVA NAKLONOSTI SPORTSKOG PROGNOZE

Posljednje tri godine iz fondova Jugoslavenske lutrije bilo je utrošeno za dogradnju stadiona »Dinamo« u Maksimiru 198 milijuna dinara, za sportske objekte na Šalati 107 milijuna, za zimsko plivalište 14, za sportske objekte u općini Kustošija 20, za terene SD »Mladost« 7 i za igralište Trešnjevke 12 milijuna. Sve su to sportski objekti na užem području Zagreba.

Planinarski objekti na Medvednici spadaju također užem području Zagreba i predstavljaju značajan dio fizičke kulture u našem gradu.

Sigurno je da su Sportska prognoza i Loto najbolji i najsigurniji izvori finansiranja jugoslavenskog sporta i fizičke kulture, kako to ističe Toša Marković u članku: Kamo idu tiketi (Sportska tribina, studenti, 1965), ali očito je da je Fond jugoslavenske lutrije na planinar-

sku organizaciju Zagreba, kao najjačeg predstavnika, ne sporta, već fizičke kulture tog grada, potpunoma izgubio izvida, iako su potrebe izgradnje bar jednog ovećeg planinarskog objekta na Medvednici više nego očite. Svaka nedjelja na Sljemenu pruža o toj činjenici punе dokaze.

Dr I. L.

»JELAK« NA ŠAR-PLANINI PONOVO OTVOREN

Nakon dužeg preuređivanja ponovo je otvoren planinarski dom »Jelak« na Šar-planini s ukupno 26 ležaja u sobama i u hladnom vodom. Najbolji prilaz domu je dve zajedničke spavonice, s topлом vodom. Odakle se za 40 minuta stiže pješke do doma. Okolica doma bogata je skijaškim terenima, a sam dom ujedno služi kao polazna tačka za Titov vrh. Dr I. L.

ZAPELA IZGRADNJA DOMA NA HAHLICU

Uprava PD »Kamenjak« iz Rijeke, koja je u posljednje vrijeme svu svoju energiju uložila u dovršenje novog doma na Hahtiću, bila je prisiljena da obustavi svaki dalji rad. Obustavi rada zapravo su dva razloga, akoprem je dom već došao pod krov i zaštićen je s izvanje strane od vremenskih nepogoda tako, da će mirno prespavati zimu.

Prvi od razloga je pomanjkanje finansijskih sredstava. Činjenica je da je društvo primilo veoma malu pomoć od foruma za fizičku kulturu. PS Hrvatske potpomogao je izgradnju doma sa pola milijuna dinara, dok je SOFK Rijeke pridonio mnogo manje. Kad se, međutim, uzme u obzir da se novi dom gradi na mjestu do kojega je potrebno materijal nositi na ledima preko pola sata hoda, onda se tek može zaključiti s koliko poteškoća treba računati kod same izgradnje. Bez materijalne pomoći sa strane bit će uzaludni svi napori požrtvovnih članova PD »Kamenjak«.

Druga strana poteškoća je zima, jer se dom nalazi više od hiljadu metara nadmorske visine. Hladnoća je velika, a objekt nije sposoban da bi radnike zaštitio od hladnoće.

finansijskih sredstava da se u prvom

Za vrijeme zimskih mjeseci glavni zadatak društvene uprave je prikupljanje redu namire nastali dugovi oko dosa-

dašnje izgradnje, a onda da se osigura nastavak izgradnje u proljeće, jer dobrovoljne radne snage ima na pretek.

Šteta je da su radi ovakvog stanja za vrijeme izgradnje novog, a toliko potrebnog planinarskog objekta, bile zanemarene sve druge društvene akcije tog vrlo aktivnog planinarskog aktiva.

Dr I. L.

NA ORJENU SU OBNOVLJENE PLANI-NARSKE KUĆE

Planinarski dom na Vrbanji (1007 m) u zapadnom dijelu Orjena preuređen je i ponovo otvoren, a isto tako i sklonište na Orjenskom sedlu (1594 m).

Dom na Vrbanji nalazi se na prostranoj kraškoj zaravni, a raspolaže sa 40 ležaja, kuhinjom, blagovaonom i nuz-prostorijama, te električnom rasvjetom. Istočno od doma dolazi se cestom u stalnom usponu do 11 kilometara udaljenog skloništa na Orjenskom sedlu, u kojem ima 16 ležaja i kuhinja. Ovo se sklonište nalazi u središtu odličnih skijaških terena, nedaleko raskrsnice cesta za Crkvicu i Herceg-Novi na istoku i one što vodi preko Vrbanje i Konavala u Dubrovnik.

Klimatske prilike u okolini skloništa osiguravaju neobično jake padaline ljeti i zimi. Snježni plasti pokriva ovaj kraj punih pet mjeseci, a visina snijega došiće mjestimično 6 do 7 metara. Mogućnosti za planinarsko i sportsko skijanje veoma su pogodne. Sklonište se nalazi na prijevoju koji odvaja Boku Kotorsku od Konavala i dubrovačke rivijere.

Uslijed snježnih prilika ovaj kraj je pogodan za turizam i u kasno proljeće, kad se u Dubrovniku pune plaže stranim kupačima, jer okolina sedla pruža idealnu priliku za proljetno skijanje. Ovu okolnost iskoristavali su između dva rata dubrovački hoteljeri organizacijom skijaških izleta na Orjensko sedlo, do kojeg se autom stizalo za sat vožnje.

Uspon na vrh Orjena (1895 m), koji se odlikuje svojim alpskim formacijama, pruža nezaboravne vidike na bogati splet gorja u zaleđu kao i na južno primorje.

Dr. I. L.

RAD PD »JASKA«

PD »Jaska« okuplja 473 članova s područja općine Jastrebarsko. Velik dio članstva je omladina, što je zapravo i

najveći uspjeh u radu ovog društva. Zahvaljujući širokoj angažiranosti Borisa Janžića uspostavljen je kontakt s osnovnom školom i oformljena omladinsko-pionirska sekциja. Sekcija je postigla i dobre rezultate u posjecivanju planinskih područja i u sudjelovanju na planinarskim manifestacijama. Tako je na orientacionom takmičenju »Memorijal J. Mišića« osvojeno III mjesto, izvršeni su pohodi na Bijele i Samarske stijene, na Klek i izleti u području Žumberka i Samoborskog gorja. Sekcija je sudjelovala na zborovanju pionira Jugoslavije u Skoplju, a dvojica članova bili su na stručnom tečaju PSH u Tuku.

Na skupštini je zapaženo izlaganje predsjednika općinske skupštine Jastrebarsko Miše Kolarića, koji smatra da su upravo članovi PD »Jaska« pozvani da budu propagatori Žumberka kao turističko-planinarskog područja. Kako društvo upravlja planinarskim objektom na Žitnici (Japetić), na skupštini je izražena mogućnost davanja šire pomoći za održavanje objekta, a također predviđa se da općina u blizini doma izgradi skijašku vučnicu. Naime, unatrag osam godina na terenima u okolini planinarskog doma na Žitnici organiziraju se skijaški tečajevi za potrebe predvojničke obuke s područja grada Zagreba i škole iz Jastrebarskog. Uz planove oko izgradnje vučnice predviđa se uređenje samog doma, u kojem nedostaju sanitarni uredaji, pa je u tu svrhu potrebno izraditi elaborat za uređenje.

U radu društva osjeća se pomanjkanje organiziranih planinarskih po-hoda. Kvalitet je dosta podbacio, što je i razumljivo, jer društvo ima vrlo malo kvalificiranog planinarskog kadra. Mogućnosti za rad postoje, pa ih je potrebno iskoristiti.

RAD PD »GREBENGRAD«

Planinarsko društvo »Grebengrad« u Novom Marofu održalo je svoju skupštinu 11. februara u Varaždinu. Naporovi ovog društva usmjereni su objektima na Grebengradu, kako bi oni zajedno s termalnim kupalištem mogli postati rekreativno područje ovog kraja.

Posebno treba istaknuti uspjeli suradnju sa Savezom omladine koja je urođila organizacijom zajedničkih po-hoda i tura omladinske planinarske sekcijs s članovima ferijalnih družina

i izviđača. Pod vodstvom Vlade Majnarića i Vlade Dukarića omladinska sekcija je vrlo aktivna pa je sudjelovala na nizu planinarskih manifestacija, sletu mladih planinara Hrvatskog zagonja, na pohodima i turama. Društvo se, kao i mnoga društva iz unutrašnjosti, bori s kadrovskim problemima pa je kod toga potrebna pomoć Planinarskog saveza Hrvatske.

Branimir Špoljarić

OBNOVLJENE PLANINARSKE OZNAKE NA ZAPADNOJ MEDVEDNICI

Na zapadnoj Medvednici obnovljene su i popunjene stare planinarske označke na pravcima: Mirkovac—Glavica, Dubravica—Glavica, zatim Glavica—Ponikve—Sopot—Gornje Vrapče te Glavica—Kameni Sveti.

Radove na obnovi znakova obavilo je u jednom danu dvadeset članova RPTD »Prijatelj prirode« iz Zagreba. I. L.

PLANINARSKE EKSPEDICIJE U 1966. GODINI

Komisija za alpinizam PS Slovenije priprema u 1966. godini ekspediciju na Kavkaz u predjel Bezengi sa deset alpinista (pohod će trajati 40 dana) i na Tjenšan u Sovjetskom Savezu s usponom na šeststisučnjak Pik Slobode. Taj pohod će trajati 70 dana, a poći će deset alpinista iz Jugoslavije. Svaki učesnik na ovim pohodima treba da zadovolji uvjetima koji su propisani za učestvovanje u saveznim akcijama. Osim navedenih predviđeni su i zajednički pohodi s alpinistima ČSSR, Bugarske i Poljske. I. L.

UMRO FRANZ STEINER

Prije nekoliko godina prilikom svog boravka u Austriji grupa alpinista iz PDS »Velebit« upoznala se sa glasovitim austrijskim alpskim vodičem Francmom Steinerom u Dachstein-Südwandhütte, koji se još 1909. godine popeo južnom stijenom Dachsteina. Naši su ga alpinisti upoznali kao čovjeka punog zdravog humora, koji večeri u planinarskim kućama zna ispuniti starim tirolskim narodnim pjesmama.

Primili smo vijest, da je taj poznati alpski vodič iz Schladminga umro u svojoj 81. godini života. U njegovo ži-

votno djelo može se ubrojiti uspon, kojim je on postao poznat u alpinističkim krugovima izvan granica Austrije. On je zajedno sa svojim bratom Jirgom propenjao 22. rujna 1909. god. osamstometarsku južnu stijenu Visokog Dachsteina. Od tog vremena »Steiner-Führe« je pojam u planinarskim krugovima, te se taj uspon još i danas ubraja među klasične uspone vapnačkih Alpa.

Franz Steiner, taj mirni i povučeni čovjek, bio je po zanimanju vodič. On nije živio od planinarstva, već je živio za planine. U krugu gdje je živio slovio je kao vrlo kulturan i obrazovan čovjek. Naročitu pažnju je posvećivao ponovnom oživljavanju starih bavarskih napjeva i običaja.

Njegovom je pogrebu u Schladmingu prisustvovao velik broj alpinista, koji su cijenili njegovo djelovanje kao čovjeka i alpiniste.

NA SKIJAMA OD AUSTRIJSKIH DO FRANCUSKIH ALPA

Preko tisuću kilometara na skijama od austrijskih do francuskih Alpa, a u vremenu od pet tjedana, prešlo je pet alpskih vodiča i to: dva Francuza, jedan Talijan, jedan Austrijanac i jedan Švicarac. To je bio jedan od najdužih prijelaza na skijama kroz Alpe I. L.

KARL LUGMAYER

Poznati austrijski alpinista odlučio je ove godine proći biciklom južno američki kontinent od pacifičke do atlantske obale. Lugmayer bilježi niz velikih uspjeha u alpinističkom radu od kojih su najznačajniji Eiger-Nordwand, deveto ponavljanje, i solo uspon stijenom Dent'd Herens. Nije mogao proći ispod najvišeg vrha obiju Ameriku, Aconcague, a da ne pokuša i uspon na nj. Međutim, 150 metara ispod vrha morao se vratiti zbog nedovoljne aklimatizacije. Slijedeći dan sjedio je opet na svom biciklu. Posljednjih osam stotina kilometara puta kroz pampase Buenos Airesa prošao je vlakom.

PLANINARI SE PROTIVNE IZGRADNJI NOVE HE NA SOĆI

Svojevremeno bila je namjera da se izgradi veća hidrocentrala na Bohinju, a koja bi u mnogome izmijenila pri-

rodnog izgleda zapadnog i najljepšeg dijela Bohinja. Uz ostale, svoj su protest protiv takve izgradnje jednodruštvo podigli i planinari Slovenije, pa do zasnovane izgradnje nije došlo.

Iz privrednih potreba sada je zasnovana nova, velika hidro-centrala na Soči kod mjesta Trnovo. Izgradnjom te centralne nastalo bi veliko akumulaciono jezero kod Trnova, koje bi naveliko izmijenilo sadašnju prirodu doline Soče. Kako je ta dolina jedna od najljepših alpskih dolina i jedina takva u Jugoslaviji, protiv izgradnje digli su svoj glas planinari Slovenije zajedno sa zavodom za zaštitu prirode.

I. L.

PLANINA VLAŠIĆ PORASLA ZA OSAMDESET METARA

Planina Vlašić (1943 m. n. v.) iznad Travnika, naša druga Jahorina, dobila je TV tornanj visok 80 metara s vidikovcem na nadmorskoj visini oko 2.000 metara. I do ovog tornja izgrađena je cesta kojom se mogu služiti i motorna vozila.

Kako se nedaleko novog TV tornja nalazi jedan od ljestvih planinarskih objekata, dom na Devečanima, koji je bio sagrađen dobrovoljnim radom članova PD »Vlašić« iz Travnika, to je i taj dom izgradnjom TV tornja dobio električno osvjetljenje.

I. L.

MÜNCHENSKI ALPINISTI U HINDUKUŠU

Krajem svibnja 1965. napustila je München istraživačka ekspedicija DAV-a sekciju München pod vodstvom Horst Schürera. Na put do Pakistana krenuli su avionom zakupljenim od Bundeswehra. Cilj ekspedicije je istraživanje neosvojenog i neistraženog vrhunca Achez Czioch (7.100 m) i Lunkho (7.180 m) u sjeveroistočnom Hindukušu. Kao sporedni cilj predviđeno je penjanje na do sad neosvojene šestisućnjake u neistraženom području Kotgaz i Chutidum lednjaka. Učesnici tog pohoda su Anderl Ernst 43-godišnji vodič, Rudi Berger 31-godišnjak koji iza sebe ima Grands Charmoz-Nordwand, Grand Jorassess sjevernu stijenu itd., Georg Bickl 25-godišnji student i Ernst Leiner 29-godišnji vrstan poznavalac penjanja u ledu i suhoj stijeni.

Trajanje podhvata: oko četiri i pol mjeseca. Troškovi su predviđeni sa 30.000 DM, od toga svaki učesnik daje 1.500 DM sam, a ostatak sekcija München DAV-a i još neke institucije koje su zainteresirane za pothvat. Iako se radi o vrhuncima relativno male visine, ekspedicija je vrlo dobro opremljena, među ostalim i radio uređajima za komunikacije.

B. Š.

PREŽIVIO PAD OD 400 METARA

Alpinisti iz Praga, Hejtman i Nuska, krenuli su 10. ožujka 1965. godine s namjerom da ispenju »jugoistočni stup« Mengusovsky — štita u Tatrama. Hajtman, koji je penjao prvi, priječio je ispod samog vrha jedno snježište, kada mu je manjkalo nekoliko metara uzeta da dođe do osiguravališta. Zeleći da dođe do osiguravališta, pozvao je partnera da se neosiguran pomakne za nekoliko metara, naprijed. Nuska je krenuo, te se nakon nekoliko metara okliznuo i pao u dubinu povukavši partnera za sobom. Obojica su pali oko 400 metara niže na snijegom pokriveni sipar u podnožju stijene. Hejtman je kod pada poginuo, dok je Nuska prošao s lakšim ozljedama.

PAŽNJA S KLORETILENOM

Prošle godine umro je jedan 16-godišnji mladić, kada je legnuo u svoju vreću za spavanje, prethodno očišćenu kloretilenom. Vreća je nakon čišćenja bila čvrsto smotana u prtljažnici automobila, te kasnije razmotana u šatoru. Mladić je bio nadjen nakon osam sati »spavanja« u smrtnom grču, a da se u međuvremenu nije osvijestio. Obdukcijom je ustavljeno: trovanje kloretilenom.

SLAVONSKI PLANINARSKI PUT

Istdobno s održavanjem III sleta slavonskih planinara u Velikoj, na konferenciji predstavnika slavonskih planinarskih društava odlučeno je da do sadašnji Planinarski savez kotara Osijek preraste u Planinarski odbor Slavonije u koji su pozvana da uđu — ako to žele — i slavonska društva izvan područja kotara Osijek (virovitičko, bjeogradsko i pakračko).

Tom prilikom odlučeno je da dosadašnja slavonska planinarska transver-

zala pretrpi neke manje izmjene i nazove se Slavonski put. Poslije oduže diskusije i prethodnog razmatranja trase po društima koja se brinu za održavanje putova i markacija, odlučeno je da se trasa skrati za neke zaobilazne putove i na taj način učini popularnijom. Premda ni dosad put nije bio težak u terenskom pogledu, bio je nepriličan zbog više zaobilazeњa i »sljepih odvojaka« kao i stoga što je veoma mali broj skloništa, a još manji planinarskih kuća u tom kraju.

Slavonski planinarski put sada vodi od Londžice (žig na željezničkoj postaji!) preko Graca (spomen-dom), Bedemgrada, Lončarskog visa, Dobre Vode i Petrova vrha na orahovačko jezero (žig), te dalja prema Velikoj preko Kapovca i Češljakovačkog visa. Dalji žig je u domu u Velikoj. Odande se preko veličkoga starog grada i Lapjaka ide na Jankovac (kontrolni žig u domu), pa dalje na Ivačku Glavu i najviši vrh cijelog puta — Papuk (953 m). Dalje put vodi preko Visokog vrha i Loma na Zvečevu i u Voćin. Kontrolni žig je na Zvečevu. Iz Voćina ide se dolinom Jovanovice na Vrani Kamen i Petrov vrh (žig), odakle se spušta u Daruvare. Od Daruvara do Pakraca prelazi se željeznicom, zatim uspinje na Omanovac (žig u domu), pa preko Brezova Polja dolazi u Šumetlicu gdje je i završetak puta. Iz Šumetlice povratak je najzgodniji preko Nove Gradiške.

Prenoći se može: u Orahovici (za planinare jeftinije prenoćište), domovima u Velikoj, na Jankovcu, Omanovcu i Petrovu vrhu, na Zvečevu i Đedovici na putu između Zvečeva i Voćina.

Na sastanku u Velikoj slavonska su društva ujedno podijelila sektore održavanja puta i markacija na njemu. Također će se štampati nove putne knjižice, a zasad još vrijede i stare s time, što se oni odvojci koji nisu ovdje spomenuti ne trebaju više prelaziti.

I. S.

JAPANCI U EIGERU

Prošlog ljeta odigrala se prava invazija japanskih alpinista na sjevernu stijenu Eigera. Početkom lipnja se dvadeset Japanača našlo pod podnožjem glasovite stijene. Osim pet naveza, koji su htjeli izvesti taj neobično težak uspon, htio je glasoviti Mitsumasa Takade pokušati solo-uspon.

Već prošle godine bio je u Eigerovoj stijeni Japanac Isuneski Watabe, koji je zajedno s jednim zemljakom pokušao uspon, ali se zbog povreda morao vratiti.

SKIJAŠKA NATJECANJA NA MEDVEDNICI

Predjeli u okolini planinarskog doma »Ivan Pačkovski« na Puntijarki bili su poprište borbi najboljih skijaša-planinara. Prvo je 29. i 30. siječnja održan »Memorijal Ivana Pačkovskog«, da nedjelju dana kasnije »velebitaši« organiziraju svoj tradicionalni »Velebitaški spust«.

Pravo učestvovanja na ovim takmičenjima imali su svi planinari i planinarke — skijaši, studenti i srednjoškolci, te pripadnici JNA. Na takmičenju su mogli sudjelovati i registrirani skijaši takmičari, ali izvan konkurenkcije.

Odaziv na takmičenje bio je velik. Uz skijaše planinare s područja Hrvatske na takmičenju su sudjelovali i gosti iz Slovenije. Tako su na »Memorijalu Ivana Pačkovskog« nastupili članovi PD »Matica Ljubljana«, učesnici ovogodišnje ekspedicije na Himalaje.

Na »Memorijalu Pačkovskog« skijaši su se borili u tri različite discipline. Prvog dana natjecanja startale su ekipne u ekipnoj terenskoj vožnji s naprtnjačom od 5 kg na stazi i dugačkoj oko 9000 metara, visinske razlike 170 metara. Startalo je 16 ekipa koje su se kretale kroz šumu, a staza je obilovala usponima i silazima. Na prvo mjesto plasirala se ekipa JNA (Kokelj, Petranović, Ruškić) s vremenom od 48.13. Drugo mjesto zauzela je ekipa PD »Zagreba« s vremenom od 50,21 (Brestovac, Golec, Jonak), treće PD »Susedgrad« (Pirc, Klišanin, Vuksan), dok se na četvrtu mjesto plasirala ekipa PD »Prijatelj prirode«, peto PD »Susedgrad I« itd.

Slijedećeg dana održano je natjecanje u veleslalomu i spustu. Nastupilo je 80 takmičara iz različitih društava. Staza veleslaloma bila je duga oko 1000 metara s visinskom razlikom oko 120 m. Spust se vozio u duljini od 1000 metara s visinskom razlikom od 100 metara.

U ovim disciplinama dominirali su natjecatelji iz PDS »Velebita«. Rezultati veleslaloma su slijedeći: 1. Branko Jakopović (PDS »Velebit«) 0,37,4, 2. Josip Brestovac (PD »Zagreb«) 0,47,5, 3. Nenad Paulić (PDS »Velebit«) 0,50,3, 4. Radivoje Petranović (JNA) 0,50,5. U

spustu prvi je opet bio Branko Jakovović 0,37.4; slijedi kao drugi Nenad Paulić 0,41.0, treći je bio Darko Šturmanc 0,41.7. Sva trojica su članovi PDS »Velebit«. Kao četvrti na cilj je stigao član PD »Susedgrada« Zdravko Pirc 0,42.0.

Tjedan dana kasnije održan je XVI Velebitaški spust, koji je dobio još jednu disciplinu — slalom. Takmičenje je održano 5. i 6. veljače po lošim uvjetima. Vrijeme je bilo prohladno, snijeg slab. Mnogi su upravo zbog naglog kopnenja snijega odustali da dođu na takmičenje. No usprkos tome na takmičenju je sudjelovalo 97 natjecatelja.

REKORD STAROSTI MEĐU ALPINISTIMA

Rekord starosti među alpinistima svakako drži ruski alpinist Čoke Salihanov. Prije kratkog vremena on je proslavio svoj 110. rodendan. Godine 1963. dakle kao stoosamgodišnjak, popeo se na 5.926 metara visoki Elbrus. Salihanov je još sada dobrog zdravlja i stalno pomaže ruske alpiniste svojim iskustvom i savjetom.

CESTA NA VRH BIOKOVA

Otkako je do televizijskog tornja na Biokovu izgrađena ne suviše široka cesta omogućeno je motornim vozilima da dođu u blizinu tamošnjeg planinarskog doma, jednog na toj planini. Biokovo je poznato po širokim vidicima naročito prema moru, po strmim i vrletnim stijenama, te izraženom kraškom konfiguracijom, što sve privlači ne samo planinare već i turiste. S tog razloga ugostiteljstvo Makarske predlaže da se planinarski dom na Biokovu proširi kako bi mogao poslužiti i turistima. Planinarska organizacija se ovom prijedlogu ne bi protivila ukoliko bi njeni interesi, kao vlasnika doma bili u cijelosti sačuvani.

SASTANAK KOMISIJE ZA ALPINIZAM PSJ

U Zagrebu je 16. januara održan sastanak Komisije za alpinizam PSJ, na kojem su sudjelovali uz pročelnika komisije ing. Pavla Šegulu predstavnici svih republičkih alpinističkih komisija. Sa strane Planinarskog saveza Hrvatske na sastanku su bili Neđo Jakić, pročel-

nik Komisije za alpinizam PSH, Ismet Baljić, Matija Mlinac, Dunja Bubanj, Eistra Ivanić i Viktorija Pavić.

Svrha sastanka je bila rješavanje važnih problema kadrovske politike, zatim su na sastanku razmotrena pitanja plana za ovu godinu i dat je pregled rada u prošloj godini.

Ocjena prošlogodišnjeg alpinističkog djelovanja bila je pozitivna. Jugoslavenski alpinizam — istaknuto je na sastanku — postigao je široku afirmaciju u svijetu zahvaljujući akcijama, koje su izvedene tokom 1965. godine. Međunarodni nivo alpinističkog rada predstavljaju ekspedicioni potvhati, od kojih treba izdvojiti himalajsku ekspediciju i Kavkaz. Makar himalajska ekspedicija nije okrunjena punim uspjehom, tj. postizavanjem cilja od 7.902 metra (osvojenje vrha Kang Bačen u Himalajama), ipak je ta ekspedicija dokazala mogućnosti jugoslavenskih alpinista u ekspedicionim potvhatima. Za razliku od himalajske ekspedicije, čiji su uspjeh pomutili posve objektivni razlozi (nagla promjena vremena), jugoslavenski su alpinisti imali izvanredne uspjehe na Kavkazu, gdje su osim Slovenaca sudjelovala i dva Zagrepčana: Smerke i Jakić. Naši alpinisti sudjelovali su i u poznatoj školi za alpinizam i skijanje u Chamonixu. Evidentna je puna pažnja koja se posvećuje školovanju kadra posebno u lednoj tehnici penjanja, pa su zato i organizirani tabori u inozemnim planinama. Uz uspone u području Mont Blanca tabori su održani na Grossglockneru, Zajzerima i Ortleru, gdje su vršeni usponi svih težina, a učesnici su bili članovi planinarske organizacije iz svih republika.

Što se tiče kadrovske politike, na sastanku je prevladavalo mišljenje, da sadašnje stanje ne zadovoljava. Prihvaćeni su novi oblici školovanja za alpiniste, te je prihvaćena šema za školovanje. Školovanje budućih alpinista započinje planinarskom školom, zatim član planinarske organizacije mora završiti tzv. prelaznu školu da bi dobio pravo ulaska u alpinistički odsjek, odnosno da bi postao alpinistički pripravnik. Završetkom alpinističkog tečaja i određenog staža u alpinističkom odsjeku, pripravnik nakon ispita stiče naslov alpinist. Sticanjem tog naslova, alpinisti se pruža mogućnost osposobljavanja putem tečajeva za gorskog vodiča, odnosno pripadnika Gorske službe spašavanja. Planinskim vodičem, odnosno gorskim spasavaocem postaje se stažom u Alpinističkom odsjeku i za-

vršenim ispitom iz jedne od tih specijalnosti. Planinski vodič ili gorski spašavalac postaje ujedno instruktor saveznog karaktera za potrebe alpinizma, gorske službe spasavanja ili vodičke službe. Prema odluci ovog sastanka instruktori su dužni da najmanje kroz tri godine aktivno rade na osposobljavanju novog kada putem tečajeva republičkog odnosno saveznog ranga.

Od planova koje je zacrtala Komisija, najvažnije mjesto zauzimaju ljetni i zimski alpinistički tabori. Ove godine ponovno će biti organizirana ekspedicija u područje Kavkaza, te tabori na Grossglockneru i u Chamonixu, kao i prisustvovanje sletu alpinista u Luxemburgu. Puna pažnja posvetit će se izobrazbi instruktora za potrebe alpinistike, pa će se tečajevi održati na Vodnikovoj koći u Julijskim Alpama pod zimskim uvjetima i ljetni instruktorski tečaj na Okrešlju u Kamničkim Alpama. Značajno mjesto u ovoj godini imat će poznati kanjon u Velebitu, Velika Paklenica, gdje će se od 15. do 25. maja održati jugoslovenski alpinistički tabor. Ostali tabori bit će u području Durmitora, Prenja i Čvrsnice, gdje će se vršiti ponavljanje predratnih prvenstvenih uspona, koje nitko do danas nije ponovio.

Na sastanku je bila kritizirana politika pojedinih republičkih saveza, koji apstrahiraju odluke svojih alpinističkih komisija.

B. Špoljarić

PLANIČARI I VOJNICI IZGRADILI PLANINARSKI DOM

Na Glogu, jednom od najljepših mješta na Kopaoniku, PD »Dragoljub Pešić« iz Beograda izgradilo je dobrovoljnim radom svojih članova te uz veliku pomoć vojnika planinarski dom iz tvrdog materijala. U novom domu nalaze se dvije velike sobe, blagovaonica i sve nuzprostorije. U izgradnju novog doma bila je utrošena gotovina od svega 400.000 starih dinara, a vrijednost izgrađenog objekta iznosi oko pet milijuna starih dinara.

I. L.

TALIJANSKI AKADEMSKI ALPINISTIČKI KLUB

CAAI je sekcija CAI (Talijanski alpinistički klub), koji ujedinjuje samo najbolje talijanske i inozemne alpiniste. Makar statut to ne isključuje, nije u tom ekskluzivnom klubu do nedavno bilo ni jedne žene. To je začudivalo tim više, što Italija ima tako značajne alpinistkinje kao što su Paula Weisinger, Mary Varale, Rita Graffer, Nini Pietrasanta i druge.

Sada su prvi puta u redove CAAI ušle dvije žene i to Bianca Di Beaco i Silvia Metzeltin, obje poznato po svojim uspomima ekstremne teškoće.

NAŠI NOVI PRETPLATNICI

Osnovna škola »Vuk Karadžić«, Ivangrad
Rajović Vidak, Ivangrad, M. Tomičića 15c
Ivanušec Anica, Rijeka, Mihaonovićeva 29
Sinizzi Narcisa, Rijeka, Uspon Buonarotti 20
Jakovac Srećko, Zagreb, Boškovićeva 7b
Kahle dr Hinko, Zagreb, Opatovina 29
Meštrović Miroslav, Zagreb, VIII Vrbik 31a
Rauš Zlata, Zagreb, Vrhovčev vijenac 27
PNS — dovoz tiska, Bratislava, Leningradska 14
Lindić Vlado, Zagreb, Tuškanova 3
Radulović Ivo, Zagreb, Šulekova 28
Dežmar Vjekoslav, Zagreb, Soc Revolucije 15/V
Esperantsko društvo »La progres«, Prilep

Nina Ščedrov, Karlovac, Moše Pijade 7/IV
Planinarsko društvo »Famos«, Hrasnica
Kosorić Otaš, Zagreb, Remetinec 63
Dušan Kleut, Beograd, Rovinjska 12
Mikloš Ferenc, Bačka Topola, Ohridska 39
Tot Haršanji Janoš, Bačka Topola, Ohridska 39
Lončarević Marko, Jastrebarsko, Kolodvorska 20
Nacionalni park, Ohrid
Maksić Živorad, Požarevac, Braničevska 10
Stefanović Vlado, Zagreb, Krajška 12
Planinarsko društvo PTT, Beograd, Palmotićeva 2
Savez organizacija za fizičku kulturu Vojvodine,
Novi Sad

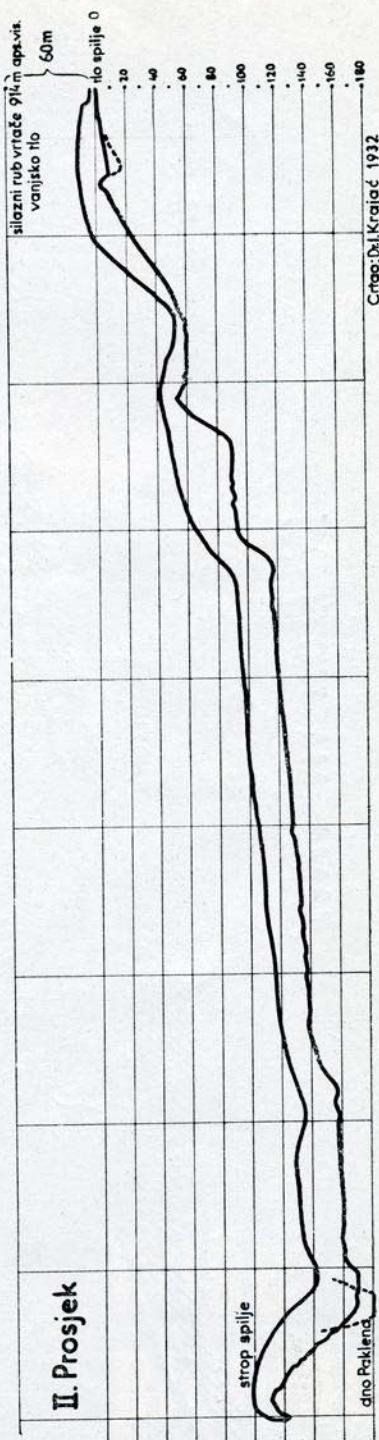
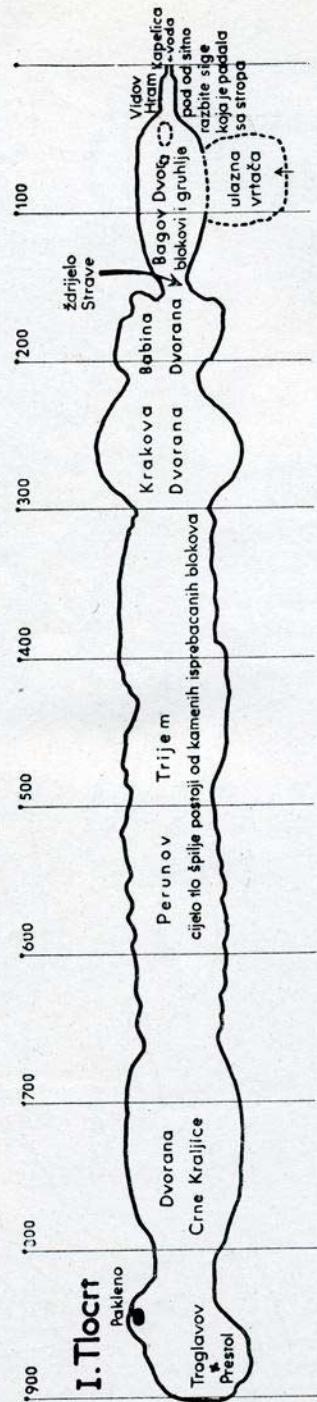
Uz članak

»JAMA VRTLINA«

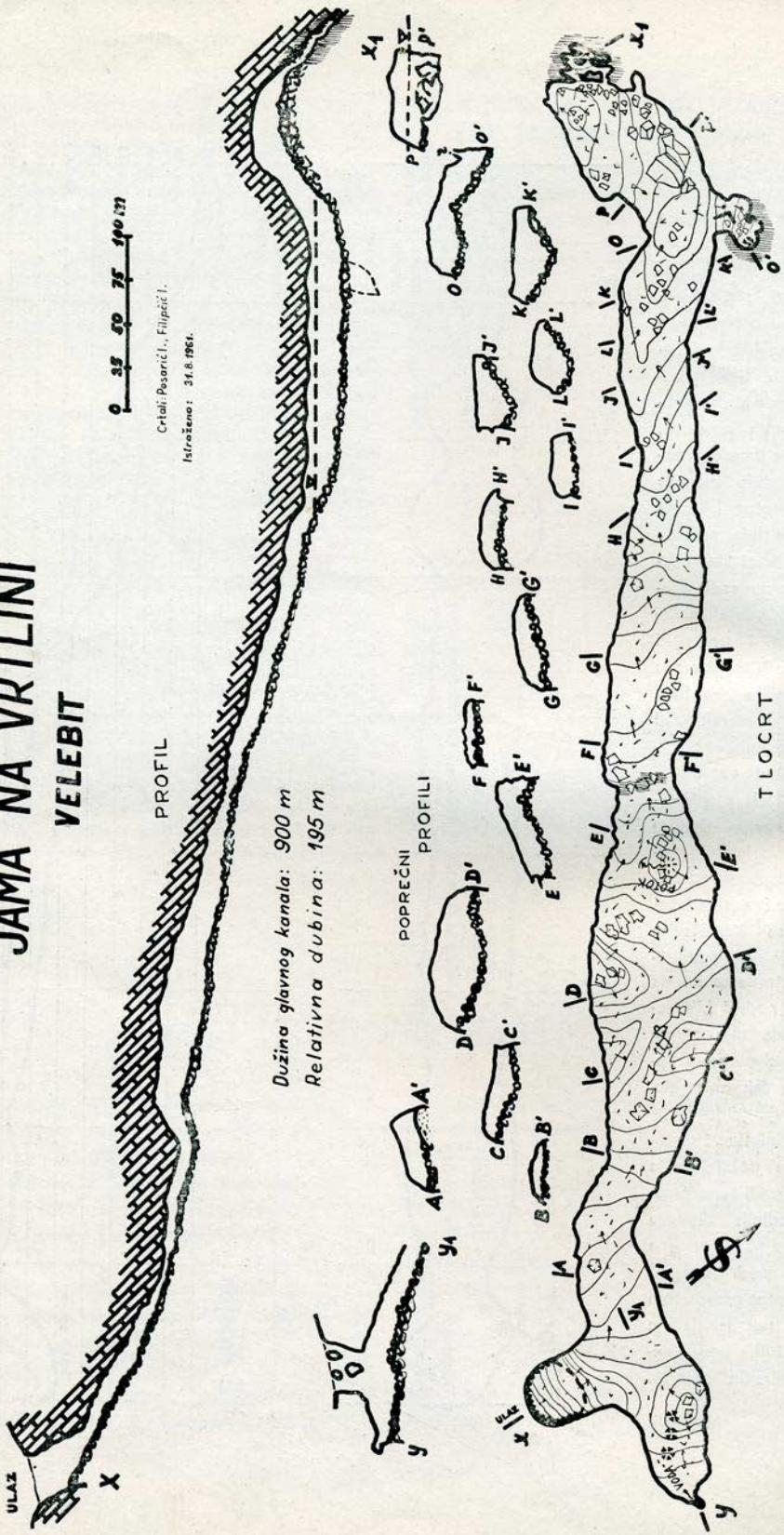
na 61. stranici

Vrtlino je prvi opisao dr Ivan Krajač 1932. godine u Hrvatskom planinaru (broj 9, str. 268—278). Njegov opis izazvao je veliku senzaciju kod suvremene javnosti radi nevjerojatno golemih dimenzija podzemnih prostora. Provjeravanje iznesenih podataka nije bilo moguće izvršiti jer tačna lokacija objekta nije bila publicirana. U tajnosti je održana namjerno radi opasnosti oštećivanja spiljskog nakita i praktički nemoguće zaštite. Premda je načrt pećine dra Krajača samo amaterski rad (po struci je bio pravnik), njegovi podaci su uglavnom tačni. Naši planinari-speleolozi su prije nekoliko godina ponovo istražili Vrtlino. Ako usporedimo njihove nalaze (na slijedećoj stranici) sa Krajačevim (koje ovdje reproduciramo), uvjerit ćemo se da su njegovi podaci bili realni, premda nije raspolagao sa speleološkom opremom, pa čak ni sa dovoljnim osvjetljenjem. Njegov originalni tlocrt donosimo ovdje uz najnovije rezultate i radi toponomastike pojedinih dijelova pećine. Krajač je naime kao njezin prvi istraživač stekao izvjesno pravo u tom pogledu i red je da ne prelazimo šutke preko njegovih pionirskih zasluga.

Urednik

JAMA NA VRTLINI VELEBIT

Prilog članku na strani 61.